

EYLÜL 2018
YIL 1 SAYI: 8

Türk
Gence

Edebiyatı
Sanaat
Dergisi

Orta Dünya & Tolkien

Gölsah Yıldırım

Almira Koc • Ender Aykol

Mehmet Berk Yılmaz • Ömer Faruk Yazıcı

Sinai Özge • Abdullah Emre Alidag • Yusuf Alparslan Beyhan

Mehmet Neset Turgut • Cansu Alay • Merde Koken • Özden Gelen

İmtiyaz Sahibi
SERHAT KABAKLI

Müessese Müdürü
ÖZCAN ÜNLÜ

Genel Yayın Yönetmeni
ENVER AYKOL

Yazı İşleri Müdürü
ÖMER FARUK YAZICI
MERT CAN AKSOY

Yayın Kurulu
YELDA ÖZER,
MUHAMMET ALİ POLAT
YUSUF ALPARSLAN BEYHAN

Grafik - Tasarım
ATILLA CEYLAN

Yönetim Yeri
Divanyolu Cad. No: 14 34122
Sultanahmet - Fatih / İSTANBUL
Tel: 0.212 526 16 15 - 527 50 32
www.turkedebiyati.com.tr

İÇİNDEKİLER

- NİRAN ELÇİ İLE SÖYLEŞİ
Çolpan
MİT VE GERÇEĞİN KIYISINDA BİR DÜNYA
Gülşah YILDIRIM
ORTA DÜNYA'NIN ÖZGÜR HALKLARI
Almira KOÇ
TOLKIEN VE YAPAY DİLLER
Enver AYKOL
SÜPERMARKET KORİDORLARINDA
HOBBİTLER
Mehmet Berk YALTIRIK
DÜŞMÜŞ MELEK: SARUMAN
Ömer Faruk YAZICI
YÜZÜKLERİN EFENDİSİ FİLMİNE
SİNEMATOGRAFİK BİR BAKIŞ
Mehmet Neşet TURGUT
MORNGÜR (KARA KALP)
Abdullah Emre ALADAĞ
SILMARİLLION, HOBBİT VE ANA ÜÇLEME
ÇERÇEVESİNDE ORTA DÜNYADA MÜZİK
Yusuf M. Alparslan BEYHAN
ROVERANDOM
Şimal ÖZBEK
SOVYETLER BİRLİĞİ DÖNEMİ TATAR
EDEBİYATININ CESUR KALEMİ:
AYAZ GİYLECEV
Tansılı ALTAY
UMUT UÇURTMALARI
Özden GÜLEN
HİEREPOLİS'E GİTMEK
Merve KÖKEN

tedev.gencsanat@gmail.com

BAŞLARKEN

Enver AYKOL / editör

Sevgili Genç Sanat okurları,

Baharı karşıladığımız bugünlerde Orta Dünya & Tolkien dosya konumuzla sizlerle. J.R.R. Tolkien'in kurmuş olduğu eşsiz dünya, arkasından gelen pek çok yazarı etkileyerek fantastik edebiyatın temel taşlarından biri olmuştur. Tolkien'in ömrü ne yazık ki yaratmış olduğu bu kurmaca evreni tamamlamaya yetmemiştir. Vefatından sonra notları oğlu Christopher Tolkien tarafından yayımlanmaya devam etmiştir. Tolkien ve edebî dünyası üzerine çok sayıda araştırmalar yapılmış ve kitaplar yayımlanmıştır. Vefatının 45. yılında dosyamızın, Tolkien'in edebî dünyasına bir nebze olsun kapı aralayacağını umut ediyoruz.

Bu ayki sayımıza Tolkien kitaplarının çevirmeni - Tom Bombadil'in Maceraları, Roverandom, Büyük Wototon Demircisi gibi- Niran Elçi ile olan röportajımızla başlıyoruz. Niran Hanım, hem okur hem de bir çevirmen bakış açısıyla bizleri aydınlatıyor. Gülşah Yıldırım, yazısında Orta Dünya'nın mitlerle olan bağlantısına değinirken Almira Koç, bu dünyanın halklarını bizlere tanıtıyor. Özellikle şu ana kadar Tolkien'i okumamış olanlar için epey bir bilgi mevcut. Mehmet Berk Yaltırık, Orta Dünya ile ilk tanışmasını bizlere keyifli bir yazıyla sunuyor. Ömer Faruk Yazıcı ise bizleri Saruman karakterinin köklerini kutsal kitaplarda aramaya sürüklüyor. Mehmet Neşet Turgut, Yüzüklerin Efendisi filmleri üzerine inceleme yazısıyla yer alıyor. Abdullah Emre Aladağ ise elflerin nasıl orklara dönüştüğünü hikâyeleştiriyor. Yusuf Alparslan Beyhan, Orta Dünya'da müzik kavramını ele alıyor. Dosya konumuz Şimal Özbek'in, Tolkien'in Roverandom adlı kitabı üzerine yazmış olduğu inceleme yazısıyla son buluyor. Tansılı Altay, Tatar edebiyatının önemli kalemlerinden Ayaz Gıylecev'i bizlere tanıtıyor. Özden Gülen, Umut Uçurtmaları ile yer alırken Merve Köken bir gezi yazısıyla bizlerle.

Twitter'da yapmış olduğumuz çekilişe gelirse, bu ay kazananlarımız: @nickiliscage, @beyzaaerglu, @FUs-takurt, @osmndmrblk. Kazanan arkadaşların en geç iki hafta içinde bizlerle iletişime geçmeleri gerekmektedir. Aksi takdirde hakları bir sonraki yedeğe devredilecektir.

Bu ay oldukça renkli ve farklı bir sayıyla karşınızdayız. Umuyoruz ki araladığımız kapıdan içeri girer ve Tolkien'in edebî dünyasıyla baş başa kalırsınız. 📖

NİRAN ELÇİ İLE SÖYLEŞİ

Çolpan / söyleşi

ŞİMDİ SÖYLEYECEĞİME İTİRAZ EDENLER OLACAKTIR AMA BEN BİR OKURUN DİL VE ÜSLUP HAKKINDA DÜŞÜNMEK ZORUNDA OLMADIĞINA İNANIYORUM.

Tolkien ile tanışmanız ne zaman olmuştu? İlk okuduğunuzda neler hissetmiştiniz, hatırlıyor musunuz?

Yüzüklerin Efendisi kitap dizisinin Türkiye’de ilk defa yayımlandığı zamandı. Çiğdem İpek Erkal’ın çeviri hikâyesi, dizinin önemi gazetelerde haber oluyordu. Tarih hafızam zayıftır. Şimdi kontrol ettim, 2000 senesiymiş.

O zamana dek bilim kurgu ve fantazya bol bol okumuştum ama *Yüzüklerin Efendisi* ve onun ilham verdiği türden ürünleri okumamıştım. Büyülendim, elbette. Hatta ilk iki kitabı bitirip üçüncüsünün Türkçe olarak yayımlanmasının aylar alacağını öğrenince İngilizce orijinalini alıp okumuştum.

✍ **Birçok insan, daha çok Tolkien’in yaratmış olduğu dünya ile ilgileniyor. Tolkien’in iyi bir kurgucu olduğu muhakkak, peki dili ve üslubu hakkında ne düşünüyorsunuz?**

Okurun dil algısı ile çevirmenin dil algısı arasında bir ayırım yapmam lazım. Zira Tolkien ile ilk tanıştığımda yalnızca okurdum, çevirmen değildim. Bir okur olarak kendimi hikâyeye kaptırdığımı hatırlıyorum. Şimdi söyleyeceğime itiraz edenler olacaktır ama ben bir okurun dil ve üslup hakkında düşünmek zorunda olmadığına inanıyorum. Edebiyatın büyü, sizi siz fark etmeden değiştirmesi. Okur, ürünün tüm özelliklerini, üzerinde düşünmeden soğurur ve etkilenir. Eğer okuyup bitirdikten sonra, “Ben bu

kitaptan neden etkilendim?” diye merak ederse hikâyeye, dil ve üslubu birbirinden ayırarak analiz etmeyi tercih edebilir. Tıpkı güzel bir tabloya bakmak gibi. “Bak, kompozisyon harika. Fırça darbeleri yenilikçi. Konu hiç bu şekilde gösterilmemişti.” demezsiniz. Hayran hayran bakarsınız ve tablonun içinde bir teli titreştirdiğini hissedersiniz. Bir film izlersiniz, sizi alıp bir başka diyara götürür. İçinizi sızlatır veya sevinçle, heyecanla doldurur ama kamera açıları, yönetmenin oyuncularını yönetme başarısı, sahne geçişleri hakkında düşünmezsiniz.

Bence okuyucunun, dinleyicinin, izleyicinin buna hakkı var. Yani sanat ve edebiyat ürünlerinden, onları analiz etme ihtiyacı hissetmeden keyif alma hakkı. Üzerinde düşünmeden

okuduğum kitaplardan ne çok şey öğrendiğimi, ne bilgiler ve beceriler soğurduğumu çok daha sonraları fark ediyorum. “Ben bunu neden biliyorum? Ah, çünkü çocukken bir kitapta okumuştum.” Ortaokulda, yaz tatilinden döndükten sonra Türkçe öğretmenimizin yazın okuduğumuz kitapları sormasını hatırlıyorum. Klasik Türk yazarlarından birini okuduğumu söylemiştim, hangisi olduğundan emin değilim şimdi. Öğretmenimiz bana aynı soruyu sormuştu: Dili ve üslubu hakkında ne düşündün? “Ben yalnızca hikâyeyle ilgilendim.” demiştim ama cevabım beni utandırmıştı. Şimdi, utanmam gerekmediğini düşünüyorum ama tabii, o yaşta bir çocuğun sınıf ortamında yukarıdaki gibi bir açıklamayı düşünüp yapması imkânsız. Neden böyle uzun bir açıklama dersiniz, çünkü bir çevirmen olarak dil ve üslup algısıyla karşılaştırmak istiyorum.

Çevirmen, yazarın dilinin ve üslubunun farkındadır ve bunları hedef dile en iyi şekilde yansıtmaya çalışır. Prenses Mii şiirindeki saf, sevimli çocuksuluk ile *Yüzüklerin Efendisi*’nde yer alan şiirlerdeki giriftlik farklı olacaktır, doğal olarak. *Roverandom*’ın dili ve üslubu *Silmarillon*’unkinden çok farklı olacaktır. Tolkien’in dili ve üslubu, yukarıda verdiğim örneklerdeki gibi, çok boyutlu. Her eserinde farklı bir tarafa tanık oluyorsunuz. İngiliz dilinin ve edebiyatının tarihini oluşturan metinleri incelemesi, özümsemesi ve bunları yaratıcı bir eserde bir araya getirmesi, tamamlaması, hikâyesinin, dilinin ve

üslubunun gücü ve sağlamlığı açısından büyük avantaj. Tolkien çevirmek benim için hep bir eğitim olmuştur.

Filmlerin etkisi Türkiye’de de kendisini hissettirdi. Pek çok hayran oluşumu kuruldu. Peki, kitapların yeteri kadar ilgi gördüğünü düşünüyor musunuz?

Filmlerden önce kitaplar büyük sükse yaptı Türkiye’de. O dönemi yaşadığım için, evet, ilk geldiğinde çok ilgi gördüğünü söyleyebilirim. Diziden ilham alan diğer kitaplara da yol açtı ve ben de bu kitapları bol bol okudum ve bazılarını çevirdim.

Bugünün gözlüğü ile bakarsak eserle yeni tanışanların karşısına ilk olarak filmler çıkıyor, evet ve kültür dünyası yazılı metinden çok videoya doğru geliştiği için kitaplar şu anda geri planda kalmış olabilir. İstatistiklere bakmadan kesin konuşmak yanlış olur. Bir yandan git-tikçe daha hızlı tükettiğimiz, görsel ürünlerin öne çıktığı bir ortamda, bu doğal bir gelişim. Okumak için günler harcayacağınız bir hikâyeyi üç saatte izleyip merakınızı giderebiliyorsunuz. Diğer yandan, kitap okumak demek, hikâyeyi kendi bildiğiniz gibi başkalarından bağımsız olarak yorumlamanız demek. Daha fazla ayrıntıyı özümsemek ve kafanızın içinde kendi “filminizi” oynatmanız, yani hikâyeyi daha fazla “sizin” kılmanız demek. Bu açıdan filmin, kitabın önüne çıkması yazık oluyor.

Tolkien’in kendi çizimleri de mevcut. Çok yönlü bir yazarla karşı karşıyayız diyebilir miyiz?

Evet, Tolkien çok yönlü biri. Ders veriyor, dil ve edebiyat araştırmaları yapıyor, yazıyor ve çiziyor.

Çok yönlülük, bence herkesin sahip olması gereken bir özellik. Buna hem akademik çoklu-disiplin sahibi (multi-disipliner) olmayı dâhil ediyorum hem de akademik olmayan yaşamda birden çok şeyle ilgilenmeyi. Birincisini savunmamın sebebi, birbirinden ayrılmış akademik alanların hayatta bir araya gelmesi. Örneğin psikolojiden anlayan mimarlar, sosyolojiden haberdar olan mühendisler olmalı ki ürettikleri projeler daha insancıl olsun.

İkincisini savunmamın sebebi ise her birimizin farklı farklı potansiyeller taşıdığımıza, farklı yetenekleri kullanmanın bizi genel olarak geliştirdiğine, mutlu ettiğine, bir işin stresini unutarak rahatlamamızı sağladığına inanmam. Bir müzik enstrümanını çok iyi çalan cerrah hakkında bir röportaj okuduğumu hatırlıyorum. Beni etkilemişti ama bu “hobinin” illaki havalı sayılan bir şey olması gerekmiyor. Örneğin evdeki musluğu tamir etmek, lezzetli bir kurabiye yapmak da başlı başına birer beceri. Bu yüzden, bir yandan bankadaki işine giderken diğer yandan bu işleri yapabilen anne-babanıza, arkadaşınıza, eşinize yeni bir gözle bakmanızı tavsiye ederim. Onlar da çok yönlü insanlar.

Orta Dünya’daki favori karakterinizi ve nedenini öğrenebilir miyiz?

Hikâyenin en karizmatik karakteri Aragorn favori karak-

terimdi. Bilgili, güçlü ve sessiz sakın karakterlerde karizma görmemiz milletlerüstü bir özellik sanırım. Filmde ise Elrond'un bakış açısı durup bir düşünmeme sebep olmuştu. "Adam haklı. Kızını tehlikeli bir dünyadan korumaya çalışıyor." Hugo Weaving'in oynadığı karakterlerde böyle bir özellik var gibi. Aynısını Matrix dizisinin ilk filminde, Ajan Smith için de düşünmüştüm. "Adam haklı. İnsanlar gerçekten de virüs gibi gittikleri her yerde kaynakları tüketiyorlar."

Tolkien'in yerinde olsaydım şunu değiştirmek isterdim dediğiniz bir bölüm var mı?

Hiç o açıdan düşünmemiştim. Bence *Yüzüklerin Efendisi* olduğu hâliyle iyi.

Yakın zamanda Orta Dünya ile ilgili yeni bir çeviri olacak mı?

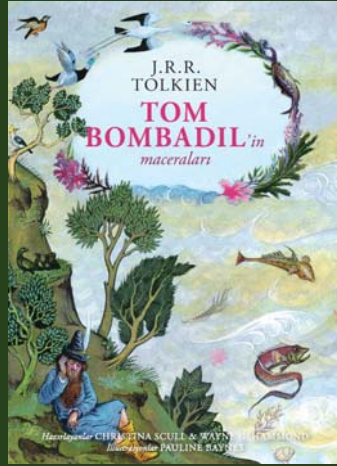
Bende böyle bir proje yok. Belki ilgili yayınevleri daha fazla bilgi verebilir.

Günümüzde Tolkien'in varisi diyebileceğiniz bir yazar var mı?

Edebiyata o açıdan bakmıyorum. Tolkien'in varisi diyebilmek için benzer bir yolda yürümesi gerekir sanırım. Yani mitolojiye dayanan destansı bir roman yazması.

Ben daha çok, kim beni dünyasına çekiyor, kim bana yeni bakış açıları kazandırıyor, yeni şeyler öğretiyor diye bakıyorum ve bunu yapanlar her zaman edebiyatçılar da olmuyor. Örneğin en çok etkilendiğim kitaplardan biri Bill Bryson'un *Hemen Her Şeyin Kısa Tarihi*'ydi.

Tüm bilim hikâyesi tek bir okunması kolay kitapta toplanmış. Benzer şekilde, benim çevirdiğim *Serbest Radikaller* de ilginç bir kitaptı. Zaman zaman hikâyesi anlatılan bilim insanlarına feci sinirleniyorsunuz ama yeni bir bakış açısı da veriyor.

Edebiyat dünyasından örnek verirsek Terry Pratchett'ın üstünlüğü su götürmez bana göre. Bilgili, bilge, eğlenceli ve düşündürücü. Onu okurken hiç fark etmeden bir sürü yeni bakış açısı edinmişim. Tamamen imkânsız ama kendi içinde tutarlı bir dünyada geçiyor. Paralel dünyalar teorisini düşünürseniz, neden olmasın?

Klasiklerden Arthur C. Clarke, Carl Sagan. Gerçek bilime dayalı bilim kurgu yazdılar ki bilim kurguyu gerçeklere, gerçekten olabilecek şeylere dayandıran yazarlar beni en çok etkileyenlerdir. Yenilerden *Marslı* ilginçti, çünkü o da ayaklarını sağlam bir biçimde bilime dayamıştı. Daha önce *Yüzüklerin Efendisi* için söylediğim gibi, filmde pek çok ayrıntı kayboldu ama başarılı bir kitap olduğunu düşünüyorum. Eminim başka etkileyici yeni yazarlar da vardır ama okuyabildiklerim kısıtlı.

Fantastik edebiyatın tarihini göz önünde bulundurduğumuzda Tolkien'i nerede konumlandırıyorsunuz?

Destansı fantazyanın babası olarak görüyorum. Bunun gibi başka analarımız ve babalarımız da var. Ütopyanın babası olarak Thomas More. Fantazyanın anası olarak Ursula Le Guin. Janrların orijinaline gitmek bana her zaman ilginç geliyor.

Çeviride sizi en çok yoran kitap hangisiydi?

Çok emek harcadığım yazarlar var ama emek harcamayı yorulmak olarak görmüyorum. O yalnızca çalışmak. Çevirmen olarak anlamı berrak olan ve kendi içinde rahatça akıp giden, ahenkli cümleler üzerinde çalışmaktan hoşlanıyorum. Bunları Türkçeye ne kadar iyi yansıtabilirsem o kadar memnun oluyorum. Muğlak ifadelerden, mantık akışında kesinti olan cümlelerden ve herhangi bir ahengi olmayan "takır tukur cümlelerden" hoşlanmıyorum. Kitabın uzunluğundan veya kısalığından, cümlelerin zorluğundan veya kolaylığından bağımsız, bu tür yazarlar beni çok yoruyor. Bu aksaklıkları okuyucu da fark ediyor aslında ama genelde sorunun çevirmenden kaynaklandığı kanısına varıyor; çünkü kitap sayfalarında karşısına çıkan, çevirmenin cümleleri. Elbette çevirmenler eleştiriden muaf değil ama okuduğunuz metinden memnun kalmadıysak yazarın tarzının nihai metni etkileyeceğini göz önünde bulundurmamız faydalı olur.

MIT VE GERÇEĞİN KIYISINDA BİR DÜNYA

Gülşah YILDIRIM / makale

TOLKIEN İÇİN FANTASTİK DÜNYANIN VARLIĞI SANKİ TARTIŞILAMAZ BİR GERÇEKTİR. ONU BAŞARILI KILAN SEBEP DE HİÇ ŞÜPHESİZ ONUN BU DÜNYANIN GERÇEK OLUP OLMADIĞINI SORGULAMAMASIDIR.

“Tolo dan nan galad.” İşte tüm mitolojiyi belki bu Elfçe cümle ile açıklamak mümkün. Yüzüklerin Efendisi üçlemesini bilmek için elbette Tolkien’i bilmek birinci şart ama her şeyden önce en çok tarih bilinmeli. Tolkien kendisinin de mensup olduğu İngiliz halkı için bir mit yaratma düşüncesi ile işe başladı ama İngiltere için doğru biz zaman değildi. Belki daha öncesinde yapılmış bir hamle olsaydı İngilizler, dünya büyük bir savaşa veya buhrana sürüklenmeden önce kendi kendini ihya eden bir millet olabilirdi şüphesiz. Tıpkı Pers milletinin ilham alıp benliklerine döndüğü Şehname etkisi yaratabilirdi.

Dünya; Sanayi Devrimi, I. Dünya Harbi, psikolojik ve sosyolojik birçok değişime sahne

olmuştu. Bu sırada I. Dünya Harbi’nde istemeyerek kahraman olmaya gönderilmiş, 24 yaşında bir genç vardı. İngiliz topraklarına gönülden bağlı, dindar ve edebi kabiliyeti yüksek olan Tolkien için bu savaşta şahit olduğu olaylar, arkadaşlarının gözünün önünde can vermesi onu derin bir bunalıma sürüklemiştir. Savaş bittiğinde İngiltere’ye dönen Tolkien için artık hiçbir şey eskisi gibi değildir. Galibiyet sonrası mutluluğu elbette yaşayamamıştır. Aşırı duygusal ve romantik olan Tolkien’i savaşın yıpratmasının yanında döndüğünde karşılaştığı müthiş makineleşme çılgınlığı da onu büyük bir hayal kırıklığına uğratmıştır. Tolkien, iç dünyasına dönerek bir mit yaratma fikriyle bir yola girmiştir. Ne yapacağını tam olarak ken-

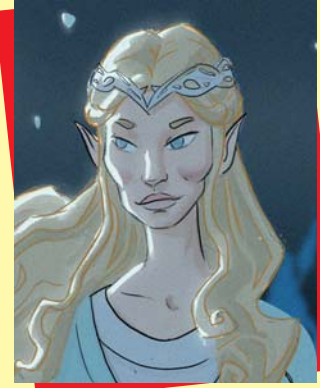
disi de kestiremese de “Topraktaki bir oyukta bir Hobbit yaşardı. Solucan kuyruklarıyla ve sulu çamur kokusuyla dolu, iğrenç, pis, ıslak bir oyuk değil, kumlu bir oyuk da değil: Bir Hobbit kovuğuydu ve bu da konfor demekti...”⁸ cümleleri ile başlayan macera tehlikeli ormanlardan, iğrenç bataklıklardan, korkunç yaratıkların olduğu tehlikeli diyarlardan geçerek tipik bir iyiye karşı kötü masalına dönüşmüştür. Hobbitlerin yaşamını, Tolkien’in özlemine çektiği İngiliz yaşantısına benzetmek mümkün. Hobbit kelimesi Eski Latince “alışkanlıkların insanı” anlamındadır. Hobbitlerin yaşantısı, savaştan ve sanayileşmeden önceki İngilizleri anlatmaktadır. Basit ideallere, rahatlığa ve günlük hayatın pratiklerine adapte ol-

muş halde yaşayan Hobbitler hikâyesinin sonunda harabeye dönmüş, yağmalanmış bir yer olarak tasvir edilmektedir. Uzun ve korkunç maceralarla dolu yolcuğunu tamamlayıp dönen Frodo'nun hayal kırıklığı, Tolkien'in I. Dünya Harbi'nden döndüğü zaman İngiltere'yi gördükten sonraki hayal kırıklığı ile aynıdır. Aynı zamanda bütün bu macera boyunca Frodo'nun yaşadığı buhran, arkadaşlarının ölümüne şahit olması, Mordor'un bataklıklarından sıyrılmaya çalışırken ruhunu da *düşük* bir mukavemetle kurtarmaya çalışması Tolkien'in iç dünyasını bize yansıtmakta.

Öyle görünüyor ki Tolkien bu macerada sadece kendi hayatından, tecrübelerinden faydalanmadı. Bu büyük kahramanlık hikâyesinin ardında büyük bir çoğunlukla İncil, İskandinav mitolojisi, İskandinav destanları, Dante'nin İlahi Komedyası ve belki fantezi olarak algılayacağımız bir tez olarak Dede Korkut öykülerinin etkisi vardır. Bu mitlerin en belirgin olan Beowulf'un Hobbit'teki tezahürüdür. Hobbit hikâyesinde Bilbo bir hazinenin peşinde giderken hazine onu hazine düşkünü Smaug'a sürükler. Bilbo o hazineden ufak ve önemli bir parça alır. Bunun üzerine Smaug yakın civardaki bir köye saldırarak insanlara acı verir. Nihayetinde ejderha durdurulur. İzlanda halkının güçlü kahramanı Beowulf'ta meraklı bir kölenin bir hazine bulması ve bu hazineyi bekleyen bir ejderhayı orada görmesi ile başlar. Ağzından ateşler saçan bu ejderhayı yenen Beowulf, İzlanda

halkının kralı olur. Bu mit ve Hobbit birbiri ile doğrudan benzerlik göstermektedir.

Karakterlerden en önemlisi ve kritik anların kurtarıcısı diyebileceğimiz Gandalf, iki ayrı tanrının sembolü hâlinde karşımıza çıkmaktadır. Gandalf'ın sembolize ettiği ilk tanrı İskandinavların bilgelik, savaş, zafer tanrısı olan Odin'di. Gandalf'ın tasviri birebir Odin ile örtüşmektedir. Odin 'gezgin' bir tanrıdır. Farklı farklı şekillerde belli belirsiz biçimde Orta Dünya'da gezer ve Orta Dünya'yı kötülüklerden temizlemek için çalışır. Gandalf ise gri sakalları ve gri pelerini ile silik bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. İkinci tanrı -ki bu en önemli semboldür-** elbette İsa'dır. Bu sadece bir fanteziden ibaret değildir. Gandalf Frodo'yu kurtarma uğrunda kendisini feda eder ve bu feda edişin ardından gri, belirsiz hali gider, yerine beyaz ışık şeklinde geri döner. Tıpkı İsa'nın çarmıha gerildiğinde kendisini feda etmesi ve daha sonra geri döneceğine dair olan inançta olduğu gibi. Bu mitte İsa figürünü sadece Gandalf üzerinde görmeyiz. İncil'in önemli kısımlarından olan İsa'nın çölde 40 günlük oruçtayken şeytanın dünyaya gelip İsa'nın aklını yemek, güç ve dünyaya hâkim olma ile çelmeye çalışmasını Frodo'nun Hüküm Dağı'na geldiği sırada güç yüzüğünün onun tüm benliğini ele geçirmesi ve Frodo'nun "Buraya yok etmek için geldim. Ama bunu yapmayacağım. O artık benim." diyerek bu kahramanlığını kusurlu ve yarım bir hale getirir. İsa'da bunu gör-

Çizer: Bora Güçlümen

GALADRIEL

Galadriel, Noldor Elflerindendi.. Lórien'in Hanımı, Galadhrim'in Hanımı, Işığın Hanımı, Ormanın Hanımı, Alatarıel, Altariel, Artanis, Nerwen gibi isimlerle de adlandırıldı. Orta Dünya'da üç büyük elf yüzüğünden biri olan Narya'nın yardımı ile Lothlorien ülkesini kurdu. Orta Dünya'da kalan tüm Elflerin en güzeli, en kudretlisidir. Ak Divan'ın Sauron'u Dol Guldur'dan sürmesine büyük yardımı olmuştur. Alternatif gelecekleri gösterebilen ve Galadriel'in aynası olarak bilinen büyümlü bir aynaya sahiptir. Ak Divan üyesidir. Frodo tek yüzüğü Galadriel'e vermeyi teklif etmiştir ancak Galadriel bunu reddetmiştir. Bu sayede kendisine Aman'a dönüş izni verilmiştir.

meyiz. İsa tabii ki şeytana galip gelmiştir. Burada Frodo'nun görevini tamamlayamayan bir kahraman olması -bu yüzük Gollum denen yaratığın hırsı ile yok edilmiştir- ve bu macera

bittikten sonra zafer sevincinin ortaya çıkmaması dikkat çekici noktalardır.

Gandalf'ın yansıttığı bu kadarla da kalmıyor. Tarih boyunca tüm dinlerde, inançlarda ve öğretilerde karşımıza çıkan bazı önemli şahsiyetlerin hayvanlar üzerinde büyük etkiye sahip olduğunu görürüz. Odin'in yanında bulundurduğu kurt, kartal ve onların donuna girebilmesi ve Hacı Bektaşî Veli'nin tasvirinde yine yanında bulunan ge-yik ve aslan figürü ve onun da bazı şekillere girebilmesi buna örnek teşkil eder. Bununla beraber Gandalf'ın da hayvanlar-özellikle kanatlı hayvanlar-üzerinde büyük bir etkiye sahip olması da çok önemli benzerliklerden biridir.

Üçlemede İsa motifi dışında başka motifler de bulunmaktadır. Bunlardan diğeri ise yaratılış mitidir. Yüzüklerin Efendisi için yazılmış olan Silmarillion miti bu üçlemede anlatılan hikâyenin nasıl başladığını yaratılışa kadar geriye dönük anlatan bir mittir. Bu mitte dünyanın yaratılışı Ainur'un müziği ile başlar. Ainur, yaratıcı İluvatar tarafından ilk yaratılan ve Valar ve Maia olarak ikiye ayrılan kutsal varlıklardır. Yaratıcı İluvatar tek başına yaşarken şarkı söylemeye başlar ve Ainur'u yaratır. Ainur zamanla kendine büyük bir orkestra oluşturur ve yaratılışa adeta ilham olur. Ancak bu melodinin sistemli ilerleyişine rağmen çok az da olsa hataları vardı. Bu hatalar İluvatar'ın kalbinde yer etmiyordu çünkü müzik hoşuna gitmişti. Bu melodinin en görkemli kısmı Mel-

kor için yapılmıştır. Melkor, kötülüğün doğmasına sebep olan iyi ve kötünün savaşını başlatan varlıktır. Valar'ın ve Ainur'un ilk doğanı olan Melkor, yaratılışında var olan ateşi aramak için karanlıklarda kendi başına yürüyüşler yapmaya başladı. Kurduğu orkestrada oluşturduğu müziğe güç ve görkemle beraber içindeki kötülüğü de yansıttı. Bir yandan sistemli ve ritmik bir müzik sürüp giderken diğer yandan da korku salan, ritmi bozan bir melodi yükseldi. Aynı anda yükselen bu melodileri İluvatar anladı ve Ainur'a yarattıkları müziği gösterdi. Kötülüğün doğuşunu onlara gösterdikten sonra baş etmeleri gerektiğini anlattı. Baş etmeleri için Arda'ya inmeleri gerekiyordu. Arda boşluktu. Melkor o boşluğa gözünü dikerek kendi krallığı olmasını diledi. Valar boşluğu düzenleyen oldu. Melkor karanlıklara çekildi ama içindeki yönetme arzusu hiç sönmedi. Müzik ile yaratılışı başka bit mitte daha görürüz. Bu Hint mitolojisinde Yabankazının Şarkısı'dır. Bu mitolojideki yaratılışın müziği soluk alıp vermenin ritmidir. Markandeya en yüce varlığın soluk alıp-verişini dinler ve hayal edilebilecek en ilahi ezgi olarak düşünür bu müziği. Soluk almanın ham, vermenin ise sa sesi olduğu söylenir ve içsel yabankazı tüm evreni gezerek ritmik ham-sa sesi ile sürekli olarak evreni yaratır. Bu ses aynı zamanda sa-ham da demektir. Sa, "bu" ham ise "ben" anlamına gelir. "Bu benim" diyerek dünyayı yaratması da önemli bir noktadır.*** Tüm yaratılış hi-

kâyelerinde karşımıza çıkan "bencil kişi" ve "bencillik" kavramları, Tolkien'in yaratılışında da söz konusudur. Bu iki mitin birbirine bu kadar benziyor olmasına şaşmamalı.

Tolkien'in Waldman'a mektubunda dünyanın yaratılışını anlatırken amacının "...dünyanın yaratılışını romantik ve görkemli destansı bir hikâye şeklinde anlatmak" olduğunu söylemektedir. Bu romantik ve görkemli tasvirin Hint mitolojisindeki imgelemlerle benzediğini açıkça görmekteyiz.

Alegorik anlatımda birçok farklı mitolojide karşımıza çıkan "tek göz" motifi Yüzüklerin Efendisi'nde de vardır. Yunan mitolojisinde kötü ve acımasız olan Kikloplar tek gözlü tasvir edilmiştir. Aynı zamanda Dede Korkut hikâyelerinin meşhur "Basat'ın Tepegöz'ü Öldürmesi" anlatısında kötü karakter olan Tepegöz tek gözlü tasvir edilmiştir. Bununla beraber Yüzüklerin Efendisi hikâyesinde Mordor diyarının efendisi, güç yüzüğünün sahibi Sauron, tek ve koca bir göz olarak tasvir edilmektedir. Orta Dünya'nın en acımasız düşmanı yani eserin önemli karakterlerden biri Yunan ve Türk mitolojisinde ortaklıkları bulunan karakterlere benzemektedir.

Tolkien, köklerine bağlı bir Katoliktir. Katolik inancının izleri eserin tamamında görülmektedir. Bu masalda iyinin kötüyeye karşı vermiş olduğu mücadeleye, sonunda iyinin kazanması, ışığın galip gelmesi Katolik inancı için önemli noktalardır. Bunu eserine ustaca yerleştirmiş olduğu bir gerçektir.

Tolkien'in Milton Waldman'a yazdığı bir mektubunda "Mit ve masal, tüm diğer sanatlar gibi, çözümleri noktasında ahlaki ve dinsel gerçekleri (ya da hataları) içermeli ve yansıtmalıdır ama 'gerçek' dünyada karşımıza çıkan bilindik anlamıyla açık bir şekilde değil." diyor. Bunu coşkulu bir şekilde anlatıyor. Bu çerçeveden bakıldığı zaman Tolkien için iflah olmaz bir romantik de diyebilmemiz mümkün. Mektubunda bahsettiği bu sözleri Yüzüklerin Efendisi üçlemesinde ortaya çıkarmayı başarmıştır. Gerçek ve masalın ortasında, ne tamamen gerçek ne de tamamen masal havasında bir eserdir Yüzüklerin Efendisi. Bunlar Tolkien'in dinsel nitelik taşıyan bir metin yazmak maksadında olduğunu düşündürebilir; ancak bu büyük bir yanılgı olur. Tolkien daha önce yazılan metinler gibi kendisinin yazdığı hikâyenin de dinsel bir nitelik kazanmasından kaygı duymuştur. Asıl maksadının "...dinsel nitelik taşımayan bir hikâye oluşturmak." olduğunu her zaman dile getirmiştir. Ama meydana getirmiş olduğu bu eserin "...sanki vahiyle gönderilmiş şeyler gibi zihnimde belirdiler." sözleri ile adeta peygamberliğini yaptığını hissettiğini de dile getirmekten geri durmamıştır. Daima ruhundaki romantizmi muhafaza etmeyi başarmış ve bağlı olduğu inançlardan da kopmamıştır. Mitolojik dünyanın, dinin ve ahlaki mesajların alegorik biçimde verilmediği eserler, dini bağlamda kutsal kabul edilen metinlerdir. Bu bakımdan Tolkien'in eserini din

ve masal arasında tutan da onun alegorik anlatımı ustaca kullanmış olmasıdır.

Tolkien için fantastik dünyanın varlığı sanki tartışılmaz bir gerçektir. Bunu bizzat öğrenmiyoruz ama tüm yaklaşımlarından bunu anlamak mümkün. Onu başarılı kılan sebep de hiç şüphesiz onun bu dünyanın gerçek olup olmadığını sorgulamamasıdır. "Daima bir şey 'keşfetmekten' çok, zaten 'orada' bir yerde duran şeyleri kaydediyordum gibi bir hisse kapılırdım." der Waldman'a yazdığı mektubunda. Burada bir şey yaratmaktan ziyade bir şeyleri sezmenin -tıpkı bir peygamber gibi- önemini vurgulamaktadır. Tolkien için sezgi her şey demektir. Kitaplarındaki tüm bu olaylar silsilesinde birçok şeyi sezdirerek vermeye çalışır. Çünkü bunların gerçekliği Tolkien için tartışılmazdır. Bütün bu romantik anlatının hem Tolkien'i hem de okuyucunun benliğini sarmasını yüzük sembolü ile açıklamak mümkün. Yüzük figürü yuvarlak bir çember olarak kuşatan bir sığara sahiptir. Frodo'yu baştan aşağı kuşatan ve ele geçiren yapısı hikâyeyi okuyan bizleri de etkisi altına kolaylıkla almaktadır.

Tolkien'in nihai amacı ile benzerlik gösteren, bizde aynı amaca hizmet etmek için bazı eserler vücuda getirmiş biri karşımıza çıkıyor: Hüseyin Nihal Atsız, Atsız Türk mitolojisi için aynı hissiyat ve romantik anlayış ile eserler meydana getirmiştir. Türkler için sistematik ve masalsı bir mitler dünyası yaratmak istemiştir. Kendisi çok büyük bir kitleyi tesiri altına alamasa

da Bozkurtlar Diriliyor, Bozkurtların Ölümü eserleriyle Tolkien ile büyük oranda birbirine benzeyen amaçlarla hareket etmişlerdir.

Esere bütün bir çerçevede bakıldığında Tolkien, yarattığı bu dünyaya her şeyiyle inanmıştır. İnanmakla kalmamış aynı zamanda yaşamıştır. Hayattaki değerlerini, kaygılarını, ideolojilerini ve hayallerini müthiş bir imgelemlerle anlatmayı başarmıştır. Fantastik dünyanın labirentlerini oluşturan kişi olarak o labirentlerin en ufak ayrıntılarını dahi unutmadan yürüme gerektir. Unutulduğu takdirde verilen savaşı yöneten eserin ta kendisi olacaktır. Hobbit bu bağlamda kendi yönünü belirleyen bir hikâyedir. Hobbit'in başta Yüzüklerin Efendisi hikâyesiyle bir bağlantısının olmaması ve bu bağlantıyı hikâyenin kendisinin oluşturması gibi bir durum pek tabiidir. Oluşturulan yolların çıktığı yollar birbirini çekerek vücuda getirilen hikâyelerin kendi yönünü belirlemesine sebep olacaktır. Yaratma ilhamını İluvar'a veren yaratıcı Tolkien'in ta kendisidir. Ainur müziğini Mordor diyarının ateşine kadar duyurur ve ışığın galibiyeti ile Orta Dünya'nı kurtulması ile evren kurtulur.

* J.R.R. Tolkien, Hobbit, Altıyıldız-Beş Mitos Ortak Basım, s. 11

** J.R.R. Tolkien, Silmarillion, Ainu-lindalë (Ainur'un Müziği), İthaki Yayınları, s. 47.

*** Heinrich Zimmer, Hint Sanatı ve Uygarlığı, Kabalcı Yayınevi, s. 61.

**** Silmarilion, J.R.R. Tolkien'in Milton Waldman'a Yazdığı Bir Mektupta, 1951.

***** Clash of the Gods, 9. Bölüm "Tolkien Canavarları".

ORTA DÜNYA’NIN ÖZGÜR HALKLARI

Almira KOÇ / deneme

KİTABIN ARKASINDA DA YAZDIĞI GİBİ “DÜNYA İKİYE BÖLÜNMÜŞTÜR.” DENİR, TOLKIEN’İN YAPITI SÖZ KONUSU OLDUĞUNDA: “YÜZÜKLERİN EFENDİSİ’Nİ OKUMUŞ OLANLAR VE OKUYACAK OLANLAR.”

Bazı kitapları okuduğumda yazar bu kitabı yazarken neyi düşünmüş, nasıl hayal etmiş ve nelerden etkilenmiş diye düşünmekten kendimi alamam. Eminim benim gibi düşünen başka insanlar da vardır. Benim için bu soruları en çok düşündüğüm ve hâlâ daha böyle bir dünya yaratmış olmasına inanmadığım kitap serisi J.R.R Tolkien’in *Yüzüklerin Efendisi* serisidir. Tolkien bu kitap serisi ile başka bir dünyanın kapısını aralamış ve hayal güçlerimizi serbestçe kullanabileceğimiz bir alan tanıtmıştır bizlere. *Hobbit* ile başladığı bu dünyayı *Yüzüklerin Efendisi* ile genişletmiş, *Silmarillion* ile gerek Orta Dünya’nın içerdiği mitolojiyi gerekse Birinci Çağ’ı gözler önüne sermiştir. En küçük detaylarına kadar

düşünülen bu dünyayı belki de bu kadar sevmemizin nedeni verilen emeğin ve o müthiş hayal gücünün farkında olmamızdır zira Tolkien bu seriyi oluştururken yaşayan halkların lisanlarından tutun, destanları, şarkıları ve tarihlerine kadar

her şeyi ince detaylarıyla düşünmüştür. En çok üzüldüğüm kısımlardan biriye seriyi nihai sonuna erdiremeden bu dünyadan göçüp gitmiş olmasıdır. Bu yazıda üstünde duracağım şey ise Tolkien’in bu dünyayı yaratırken nelerden etkilendi-

Cücelerin yedi atası

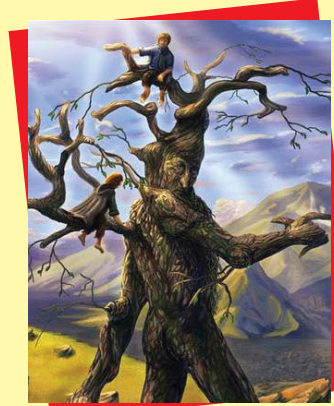
ğine dair ipuçları bulabilmek ve Orta Dünya'ya ufak bir yolculuk gerçekleştirmek.

Orta Dünya isminin kendisinden yola çıkalım. İskandinav mitolojisinde insanların yaşadığı diyar olarak bilinen, dokuz diyardan biri olan Midgard'ın bir diğer adı da Orta Dünya'dır. Belki de Tolkien yarattığı bu diyara isim ararken buradan yola çıkmıştır. Tolkien'in bu diyarı olduğu gibi aldığı sanmayın. Tolkien'in Orta Dünyası'nda Elfler, Cüceler, İnsanlar, Orklar, Goblinler, Troller ve diğer bütün yaratıklar beraber yaşamaktayken İskandinav mitolojisinde bu ırkların ayrı ayrı yerlerde yaşadığını görmekteyiz. İnsanların Midgard'da yaşadıklarını söylemiştik. Orta Dünya'da en çok bilinen ırklardan biri olan Elfler Alfheim'da, Cüceler Nidavellir'de, Orklar ile benzerlikleri ile dikkat çeken Karanlık Elfler ise Svartalfheim'de yaşamaktaydılar.

Orta Dünya'da yaşayan Elfler genellikle denizden uzakta, ormanlarda ve vadilerde yaşarlar. Deniz onların gönlüne yolculuk hevesi getirir ve gri limanların ötesine gitme isteği sağlar. Orta Dünya'da da Elfler doğaya saygılı, ondan güç alan ve aşırı güzellikte varlıklar olarak görülürler. Bin yıllardır yaşamış, tarihe tanıklık etmiş gelecekle ilgili kehanette bulunabilen ve kimsenin göremediğini görebilen varlıklardır. Hisleri çok güçlüdür ve bilgeliikle özdeşleştirilmişlerdir. Ayrıca sanata da oldukça önem verirler. Bunu Ayırıkvadi'de anlatılan destanlardan, hikâyelerden ve söylenen şarkılardan anlayabiliriz. İskan-

dinav mitolojisinde yer alan Alfheim'de yaşayan Elfler de doğadan güç almışlar ve tanrıların isteği dışında var olmuşlardır. Onlar da doğaüstü bir güzelliğe sahiptirler ve sanat ile müziğin ilham kaynakları arasında gösterilirler. Alfheim, cennet gibi güzel bir yer olarak tasvir edilir ve buradaki Elfler başka dünyalara da geçiş yapabilirler. Orta Dünya'daki Elfler de insanların çağı başladığında Orta Dünya'yı terk ederek uzak diyarlara giderler. Tıpkı Alfheim'de yaşayan Elfler gibi Orta Dünya'da yaşayan Elfler de oldukça uzun ömürlüdür, hastalıktan ölmezler. İyiliğin sembolü gibidirler. Ayrıca İngiliz mitolojisinde de Elfler bulunur ancak daha çok perilere benzerler.

Orta dünyada yaşayan Orkları, Melkor'un ilk Elflerin bazılarını değiştirerek yarattığını bilmekteyiz. Yani ilk Orklar aslında deforme edilmiş, değiştirilmiş Elflerden başkası değildir. Orklar güneşten nefret eder, karanlığa ve yıkıma hizmet eder. Karşılarına çıkan içinde iyilik ve hayat taşıyan her canlıya karşı acımasızdırlar. Güzelliği fark edemezler. Geçtikleri her yeri tahrip ederler. Orta Dünya'da bir hâkimiyet kurmaya çalışırlar. İskandinav mitolojisinde yer alan Karanlık Elfler de güneşten nefret ederler ve güneş ışığında taşla dönerler. Bu yüzden de yer altında yaşarlar ve insanlara acı çekirtmeyi severler. Geceleri rüyalarına sızıp onlara kötülük fısıldarlar. Orklarla birlikte Melkor'un tarafına geçen Troller'in de güneşten nefret ettiklerini ve gü-

ENTLER

Ağaçların çobanları. Elfler tarafından Onodrim diye adlandırılan Entler çok kadim bir ırktır. Elfler ilk kez ortaya çıktıklarında; Entler de aynı zaman diliminde Elflerden hemen sonra Yıldızların Çağı'nda yaratılmışlardır.

Yavanna(Kementári), Aulë'nin Cüceleri yaratmasından sonra onların, kendisinin yaptığı ağaçlara ve diğer şeylere zarar vereceğini düşündüğü için Eru'nun lütfuyla yaratmıştır entleri. Entler ağaçlara benzeyen, lakin insanlar gibi iki bacak, kol ve ele sahip canlılardı. Görünümleri ağaç türleri gibiydi. Yani Üvez, Meşe... ağaçları gibi birbirlerinden farklı görünebilirlerdi.

neşle temas hâlinde taşla döndüklerini biliyoruz.

Yine en çok karşılaştığımız varlıklardan biri olan cüceler Nidavellir'de kayalıklardaki mağaralarda yaşarlar. Tıpkı Orta

Fëanor'un önderliğinde Elf'ler

Dünya'nın cüceleri gibi demircilikte ustadırlar ve tanrıların önemli eşyalarını yaparlar. Thor'un çekici olan Mjölnir bu önemli ve kutsal eşyalara bir örnek olarak verilebilir. Orta Dünya'daki cücelerin de demircilik işlerinde oldukça maharetli olduklarını biliyoruz. Ayrıca iki dünyadaki cüceler de oldukça açgözlülerdir. Altını ve demiri severler, hep daha fazlasını isterler. Nitekim Orta Dünya'daki Erebor'un sonunu getiren de bu açgözlülük olmamış mıydı?

Orta Dünya'da yaşayan Goblinler, Troller, Devler, kuzeyden gelen Ejderhalar, Hobbitler, ağaçların koruyucusu Entler, Dev Örümcekler, Valinor'dan gönderilen büyücüler gibi çeşitli

ırklar hakkında söylenecek daha yüzlerce şey var. Tolkien'in bu kadar fazla ırkın ve üç büyük çağı yaşayan bir dünyayı ilmek ilmek dokuması ve bizlere sunması daha fazlasını da araştırıp düşlemeyi hak ediyor. Siz kitapları okurken bildiğiniz başka hangi dünyalara doğru yolculuk yaptınız? Mesela Bilbo Baggins'in mağarada Gollum'la oynadığı bilmece oyunu bana Kral Oidipus'un Teb'deki Sfensle oynadığı bilmece oyununu hatırlatır. İkisinde de ana kahramanların ne kadar zeki ve kurnaz olduklarını, bu kurnazlıklarıyla başarıya ulaştıklarını görürüz. Ya da Lorien'in Galadriel Hanım'ın su vasıtasıyla görmesini sağladığı gelecek, başta bizim kültürümüzde olmakla beraber

birçok kültürde de kendisine yer edinmez mi? Kuyulara bakıp geleceğe dair görüntü görmek...

Tolkien'in yarattığı ve uzun yıllar emek verdiği bu dünyayı okudukça her seferinde farklı bir şey keşfediyorum ve farklı bir açıdan bakıyorum. Tıpkı kitabın arkasında da yazdığı gibi "Dünya ikiye bölünmüştür." denir, Tolkien'in yapıtı söz konusu olduğunda: "Yüzüklerin Efendisi'ni okumuş olanlar ve okuyacak olanlar." Ben okumuş olanlar kısmında yer aldığım için mutluyum. Elbette sizin de aklınıza gelen cevaplar, fikirler vardır. O hâlde siz de paylaşın biz de öğrenelim. Tolkien'in anısı adına, Orta Dünya'nın Özgür Halklarına selam olsun! 來

“Dillerin öyküler için oluşturulmasından ziyade, ‘öyküler’ bu dillere bir dünya sağlamak amacıyla yazılmıştır.”

J.R.R. Tolkien

TOLKIEN VE YAPAY DİLLER

Enver AYKOL / makale

TOLKIEN İÇİN DİL, KURGUDAN ÖNCE GELİR. O, YARATMIŞ OLDUĞU DİLLERE YALNIZCA DİLBİLİMCİ HASSASIYETİYLE YAKLAŞMAMIŞ, ESTETİK BİR KAYGIYI DA GÖZ ÖNÜNDE BULUNDURMUŞTUR.

Yazarlığının yanı sıra bir dil bilimci olan J.R.R. Tolkien 3 Ocak 1892’de Güney Afrika’nın Bloemfontein şehrinde doğdu. Dile karşı büyük bir yatkınlığı bulunan Tolkien King Edward’s okulundayken yeni bir dil tasarlamaya başlar. Bu dil daha sonra bütün Orta Dünya dillerinin temeli olacaktır. Tolkien I. Dünya Savaşı’ndan sonra Oxford’da asistan olarak çalışmaya başladı. 1919 yılında başlamasına rağmen ancak 1933’te tamamlabilen on dört ciltlik *Oxford English Dictionary* çalışmasında yer aldı.¹ Tolkien, kelime aşığı ve etimologdu. Dil, onun mesleği, hobisi ve sanatsal anlatım aracıydı. Antik ve modern olmak üzere yirmiye yakın dil bildiği söylenmektedir.² Tolkien’in oluşturmuş olduğu dillerde Fince ve Galce’nin yanı

sıra Latince ve Yunanca’nın da etkileri görülmekteydi.³ Tolkien, pek çok dil oluşturmuş ve bu dilleri de makaleleriyle temellendirmişti. Bu geniş çerçeve içinde yalnızca Orta Dünya’da yer alan temel dillere göz atacağız.

ELF DİLLERİ

Antik Quendian

Cuivienyarna adlı efsaneye göre ilk elfler Cuiviénen Körfezi yakınında Eru Ilúvatar tarafından uyandırıldı. İlk uyanan Imin’di ve yanında eşi Iminyë yatıyordu. İkinci uyanan Tata oldu ve onun yanında da eşi Tatië yatıyordu. Üçüncü uyanan ise Enel’di ve onun yanında da eşi Enelyë yatıyordu.⁴ İşte Antik Quendian da elflerin uyanışlarından hemen sonra konuştukları ilk dildir. Antik Quendian, Ortak Elitya’ya

ve birçok Avari diline bölünmüştür. Ayrıca etimolojileri de *Kayıp Yol ve Diğer Yazılar* adlı kitapta yayımlanmıştır.

Avarin

Uyanışın ardından elfler iki ayrı gruba ayrılır: Orta Dünya’dan ayrılıp Valinor’a gitmeyi kabul edenlere Eldar, Orta Dünya’da kalmayı tercih edenlere de Avari (gönülsüzler) denir.⁵ Orta Dünya’da kalmayı kabul eden Avari kabileleri arasında dil birliği yoktu. Avari dilleri üç gruba ayrılmıştır: Batı Avarin grubu, Kuzey Avarin grubu ve Doğu Avarin grubu.⁶ Aviri dillerinin tümü Avarin olarak adlandırılmaktadır.

Ortak Eldarin

Eldarin, Eldarlıların ya da diğer adıyla Batı Elflerinin⁷ ko-

J.R.R. Tolkien

nuştığı bir dildir. Başlangıçta Antik Quendian dilini konuşan Eldarlılar, Orta Dünya'dan ayrılmak için seyahate başladıklarında dilleri de zamanla değişmeye başlar. Öyle ki Beleriand'a ulaştıklarında wed-tā > westā (yemin etmek), -wō > -wā (minder)⁸ gibi ses değişimleri görülmeye başlamıştı.

Quenya

Aman'da Noldor, Vanyar ve Teleri olmak üzere üç farklı elf kabilesi bulunmaktaydı. Quenya, Ortak Eldarin'den gelişen ve Aman'a ulaşan Telerin kabile-sinden olmayan elfler arasında kullanılan bir dildi. Ayrıca Quenya genellikle Fëanor tarafından geliştirilen Tengwar alfabesi ile yazılmaktaydı. Noldorlular, Noldorin Quenya ve Vanyarlılar Vanyarin Quenya lehçesi konuşurlardı. Bu iki lehçe arasında çok az farklılık bulunmaktaydı. Noldorin Quenya ayrıca Orta Dünya'da konuşulan tek Quenya lehçesiydi. Galadriel'in söylediği Namárië şiiri de *Yüzüklerin Efendisi*'nde bulunan en uzun Quenya parçası olması hasebiyle önemlidir.⁹

Ortak Telerin

Ortak Telerin, Teleri kabilesi tarafından konuşulan Ortak Eldarin'den gelişen bir dildir. İlerleyen zamanlarda Telerin, Sindarin ve Nandorin olmak üzere üç kola ayrılmıştır.

İNSANLARIN KONUŞTUĞU DİLLER

Taliska

Bëor ve Hador halklarının konuştuğu bir dildi. Bëor ve Hador (Marach) halklarının ataları Batı'ya göç ettiklerinde birdi. Kuzey Rhûn bölgesine geldiklerinde cücelerle tanıştılar. Bu tanışıklık zamanla dillerini de etkileyecektir.¹⁰ Rhûn Denizi'nin kuzey kıyılarına geldiklerinde bu iki halk birbirinden ayrıldı. Daha sonra dilleri de birbirinden ayrılmaya başlamıştır.¹¹ Hador halkı kuzeylilerin atası olarak görülmektedir. Dilleri zaman içinde çeşitli kuzey dillerine ayrılacaktır. Bëor halkı ise Kara Elfler ile yakın ilişkileri sonucunda elflerin dilini öğreneceklerdir.¹² Bu iki kabile Beleriand bölgesine ulaştıklarında iki farklı lehçe konuşur

durumuna gelmişlerdi. Marach halkının dili daha saftı. Haleth halkı Kuzeylilerin anlamadığı Haladin dilini konuşuyorlardı. İlerleyen zamanlarda hem Sindarin dilini benimsemelerinden dolayı hem de Dagor Bragollach Savaşı'ndan sonra Bëor halkının çoğu katledildiği için Bëor halkının dilini konuşan neredeyse kalmadı.¹³ Hador halkı ise dillerini muhafaza ettiler. İlerleyen zamanlarda bu halklar arasında Adûnaic dili yaygınlık kazandı. Taliska terimi ise maalesef belirsizdir. Kimi zaman saf Halethian dili için kullanılırken kimi zaman da Hadorian / Bëorian dilleri için kullanılmıştır.

Adûnaic

İkinci Çağ'da Númenorluların konuştuğu dildir. Hadorian dilinden türemiştir. Bëorian diliyle de bağlantısı vardır. Adûnaic, Numenorluların elinde bulunan Pelargir limanı üzerinden Batil boyunca yayılarak ortak lisan hâline gelmiştir.¹⁴

Westron

Dördüncü Çağ'da Numenorlular hükümet işlerinde Or-

tak lisanı kullanıyorlardı. Elf dillerinden de etkilenecek bu dili geliştirdiler. Numenor kraları döneminde geliştirilen bu Westron dili dört bir yana yayıldı. Westron dili insanlar ve Hobbitler arasında benimsendi.¹⁵ Ayrıca Rohan Kralı Thengel Westron'u saray dili olarak kullandığı bilinmektedir.

Hobbitish

Westron'un bir alt lehçesidir. Hobbitlere özgü bir dilin kaydı maalesef bulunmamaktadır. Bu sebeple eski zamanlarda da birlikte yaşadıkları insanların dillerini konuştukları düşünülmekte. Bree'ye yerleşmeden önce Rohirrim'e akraba olan bir dil konuştukları sanılmaktadır. Öyle ki Meriadoc, "Shire'daki Eski Kelimeler ve İsimler" adlı bir kitap yazmış ve Shire kelimeleri ile Rohirrim dili arasındaki benzerliği ortaya çıkarmıştır.¹⁶ Hobbitlerin özel isimlerinin çoğu arkaiktir. Hobbit sözcüğünün kökeni ise unutulmuştur. Fakat "çukur inşa eden" anlamına gelen "holbytla" sözcüğünden geldiği düşünülmektedir.¹⁷

Dale Dili

Dale halkının konuştuğu kuzey dillerinden biridir. Rohirrim ile bağlantısı bulunmaktadır.

Dale dili Erabor Cüceleri tarafından da kullanılmıştır.¹⁸

Rohirric

Rohanlıların konuştuğu bir dildir. Rohirric, Rohanlıların atası olarak kabul edilen Éothéod'in konuştuğu dilden gelmektedir. Pek çok Hobbit ismi, Rohirric diline benzemektedir. Hobbitlerin ataları Anduin bölgesine vardıklarında Rohanlıların ataları ile yakın ilişkilerde bulundular. Bu durum dillerini büyük oranda etkilemiştir. Rohan dilinin adı konusunda ihtilaflar da bulunmaktadır. Tolkien bir yazısında Rohanese¹⁹ sıfatı kullanmış olsa da bu terimi Rohan dili için kullanıp kullanmadığı net değildir. Tolkien açıkça Rohan diline özel bir isim vermemiştir. İlerleyen zamanlarda Rohan dili için Rohirric²⁰ ve Rohirrin terimleri de kullanılmıştır. Tolkien, Rohan dili ile Ortak Lisan arasındaki ilişkiyi Eski İngilizce ile Modern İngilizce arasındaki ilişkiye benzetmiştir. Bu sebeple Rohan dilini Eski İngilizce ile temsil etmiştir. Rohirric, ayrıca İskandinav isimleri de içermektedir. İskandinav ve Anglo-Saxon hükümdarları gibi Théoden'in kral sıfatını isminin önüne değil, arkasına (Théoden King) alması da dikkat çekicidir.²¹ Eski İn-

gilizcenin etkisinin görüldüğü bazı Rohan isimleri:

- Éomer, "savaş atı" anlamına gelen eoh ve "ünlü" anlamına gelen mære sözcüklerinden gelmektedir.
- Éowyn, "savaş atı" anlamına gelen eoh ve "neşe" anlamına gelen *wynn* sözcüklerinden gelmektedir.
- Fram, "güçlü" anlamına gelen fram sözcüğünden gelmektedir.
- Freca, "savaşçı" anlamına gelen freca sözcüğünden gelmektedir.
- Théoden, "bey ya da reis" anlamına gelen þéoden sözcüğünden gelmektedir.²²

DİĞER HALKLARIN DİLLERİ

Khuzdul

Cücelerin konuştuğu gizli bir dildir. Cüceler bu dili kendilerini yaratan Aulë'den öğrenmişlerdir. Cüceler tarafından gizli tutulduğu için yabancılar "Baruk Khazâd! Khazâd aimênu!" gibi yalnızca savaş çığlıklarını bilmektedirler. Orta Dünya'daki dillerin birçoğu uzaktan veya yakından elf dilleriyle bir bağlantısı olsa da Khuzdul'un, elf dilleriyle bağlantısı yoktur. Fakat Khuzdul ile Taliska arasında benzerlikler

ERU ILÚVATAR

"Eru" kelimesi Quenya'da "Tek Olan" anlamındadır. Bu adın verilmesinin sebebi Eru'nun tüm Ea tarihinde bir eşi benzeri daha olmayışı ve varlığının temelini kendisi olmasıdır. Fakat Eru ismi tek başına kullanılmaz. Genel kullanım Eru Ilúvatar şeklinde olup buradaki "Ilúvatar" kelimesi Quenya'daki "ilúvë" (her şey) ve "atar" (baba) kelimelerinin birleşiminden oluşup "her şeyin babası" anlamına gelir. Bu kullanımıyla Eru Ilúvatar "her şeyin babası ve tek olan" şeklinde çevrilebilir.

bulunmaktadır. Khuzdul gizli bir dil olmasına rağmen Orta Dünya'nın ilk çağlarında cüceler ile insanların yakın ilişkileri sonucunda insan dillerini etkilemiştir.

Cücelerın dilleri ile İbranice arasında da benzerlikler bulunmaktadır. Hatta Tolkien, Naomi Mitchison'a gönderdiği mektupta Cüceler ile Yahudiler arasında bazı benzerliklerin bulunduğunu belirtmiştir.²³ Cücelerın ayrıca İglishmêk adı verilen kendilerine özgü bir işaret dili de bulunmaktaydı.

Entish

Entish, Entlerin antik bir dilidir. Yabancılar için oldukça yavaş bir dildir. Eski Ent dilinde tonlamalar çok önemliydi. Bu sebeple öğrenilmesi çok zor bir dildir. Hatta elflerin bile bu dili öğrenemedikleri söylenmektedir. Entler günlük işlerde Yeni Ent dilini kullanırlardı. Entlerin elflerden öğrendikleri Quenya dili, Yeni Ent dilini fazlasıyla etkilemiştir.

Valarin

Yaratıcı Eru'nun ilk yarattığı ve kendisine en yakın olan varlıklara Valar adı verilmiştir. Valar, Elfçe güç anlamına gelen vala sözcüğünün çoğul biçimidir ve "güçler" anlamına gelmektedir. Valarin de Valar'ın dilidir. Aynı zamanda Arda'nın en eski dilidir. Valar'ın bir dile ihtiyaçları yoktu. Onlar melodilerle yahut telapatıyla de iletişim kurabiliyorlardı.

Kara Lisan

Kara Lisan, Sauron tarafından Mordor hizmetkârları ara-

sında konuşulan tek bir dil olmak üzere oluşturulmuştur. Fakat Sauron'un ilk yenilgisinden sonra Nazgûl hariç herkes tarafından unutulmuştur. Daha sonra Kara Lisan Barad-dûr ve Mordor'un komutanlarının dili olduysa da çok yaygınlık kazanamamıştır. Tek Yüzük'ün üzerindeki yazılar Kara Lisan ile yazılmıştır: *Ash nazg durbatulûk, ash nazg gimbatul, / Hepsine hükmedecek bir yüzük, hepsini o bulacak, ash nazg thrakatulûk agh burzum-ishi krimpatul. / Hepsini bir araya getirip kararlılıkta birbirine bağlayacak.*

* * *

Tolkien için dil, kurgudan önce gelir. Onun oluşturmuş olduğu evrenin temelinde de dil vardır. Diller, aynı zamanda temsil ettiği halkın karakter özellikleri ve kültürleri üzerine de ipuçları vermektedir. Elfler, daha lirik ve estetik bir dile sahipken cücelerın dili daha sert seslere sahiptir. Tolkien, yalnızca dil oluşturmakla kalmamış bu dillere Sarati, Run, Tengwar, Cirth gibi alfabeler de icat etmişti. Bu evrenin sınırlarına hâkim olmak ve özünü anlayabilmek için Tolkien tarafından oluşturulan yapay dillere de hâkim olmak gerekir. Tolkien yaratmış olduğu dillere yalnızca dilbilimci hassasiyetiyle yaklaşmamış, estetik bir kaygıyı da göz önünde bulundurmıştır. Tolkien'in kurgu dünyası yuvarıkta bahsettiğimiz dillerden daha fazlasını barındırdığı aşikar. Ümit ediyorum ki aralık bıraktığımız bu kapıdan içeri girer ve Orta Dünya kurgusunun yanı sıra dil zenginliğinin de keyfine varırsınız.

- ¹ Arne Zettersten, *J.R.R. Tolkien's Double Worlds and Creative Process: Language and Life*, Palgrave Macmillan, 2011, s. 14.
- ² Ross Smith, *Inside Language: Linguistic and Aesthetic Theory in Tolkien*, Walking Tree Publishers, 2007, s. 7.
- ³ Smith, s. 12.
- ⁴ J.R.R. Tolkien, editör: Christopher Tolkien, *The War of the Jewels*, Harper-Collins, 1994, s. 420.
- ⁵ J.R.R. Tolkien, *Silmarillion*, çev: Berna Akkayal, İthaki Yayınları, İstanbul 2007, s. 121.
- ⁶ J.R.R. Tolkien, editör: Christopher Gilson "Comparative Tables", *Parma Eldalamberon*, Sayı: 19, s. 18.
- ⁷ J.R.R. Tolkien, *Yüzüklerin Efendisi*, çev: Çiğdem Erkal İpek, Metis Yayınları, İstanbul 2007, s. 1011.
- ⁸ Helge Kare Fauskanger, (editör) Vicente S. Velasco, "The Evolution from Primitive Elvish to Quenya", s. 16. Bu makale <https://folk.uib.no/hnohf/sitesinde yayımlanmıştır>. [Erişim Tarihi 20.08.2018]
- ⁹ Tolkien, *Yüzüklerin Efendisi*, s. 365-366.
- ¹⁰ Tolkien, *The War of the Jewels*, s. 201 - 214.
- ¹¹ J.R.R. Tolkien, Christopher Tolkien, *The Peoples of Middle-Earth*, Houghton Mifflin Harcourt, 1996, s. 373 - 374.
- ¹² Tolkien, *Silmarillion*, s. 316-317.
- ¹³ Tolkien, *Silmarillion*, s. 322-325.
- ¹⁴ Tolkien, *Yüzüklerin Efendisi*, s.1011.
- ¹⁵ Tolkien, *Yüzüklerin Efendisi*, s. 1010 - 1011.
- ¹⁶ Tolkien, *Yüzüklerin Efendisi*, s. 29.
- ¹⁷ Tolkien, *Yüzüklerin Efendisi*, s. 1012 - 1013.
- ¹⁸ Humphrey Carpenter, Christopher Tolkien, *The Letters of J.R.R. Tolkien*, Houghton Mifflin, 144. mektup.
- ¹⁹ J.R.R. Tolkien, editör: Carl F. Hostetter, "The Rivers and Beacon-hills of Gondor", *Vinyar Tengwar*, Sayı: 2, s. 8.
- ²⁰ J.R.R. Tolkien, editör: Christopher Gilson, "Words, Phrases and Passages in Various Tongues in The Lord of the Rings", *Parma Eldalamberon*, Sayı: 17, s. 218.
- ²¹ http://tolkiengateway.net/wiki/Rohan_language#Inspiration [erişim tarihi 26.08.2018].
- ²² <https://en.wikipedia.org/wiki/Rohirric#Etymology> [Erişim tarihi 26.08.2018].
- ²³ Carpenter, Tolkien, *The Letters of J.R.R. Tolkien*, 176. mektup.

SÜPERMARKET KORİDORLARINDA HOBBİTLER

Mehmet Berk YALTIRIK / anı

İŞTE O YILLARDA KORSAN TEZGÂHLARDA BİLE DENK GELDİĞİM YEŞİL KAPAKLI BİR KİTAP DİKKATİMİ ÇEKMİŞTİ. YÜZÜKLERİN EFENDİSİ BAŞLIKLARINI TAŞIYAN ÜÇ FARKLI CİLT.

Doksanların sonlarına doğru sokakta dolaşırken denk gelinen kitapçılarda ve marketlerdeki kitap raflarında fellik fellik korku kitabı arardım. Stephen King’e denk gelmek olası ve güzeldi. Azınlıktaki korku neşriyatından o dönem için habirim yoktu çünkü gidebildiğim yerlerde bulunmuyorlardı. Aksoy Yayıncılık’ın Show TV’nin 98 sezonunda yayınlamaya başlayıp aynı sezon içinde çocukların etkilendiği şikâyetiyle Power Rangers’la birlikte yayından kaldırılan, R. L. Stine’in meşhur “Goosebumps” dizisinin uyarlandığı gençlik korku kitaplarının Türkçe çevirilerine rastladığımda yaşadığım heyecan, televizyonda ezkaza denk geldiğim korku filmlerinin heyecanına denkti. Bu yüzden yolda

karşıma çıkan her kitap rafına yahut yığınınına yaklaşıp kalp çarpıntısıyla korku kitabı arardım.

İşte o yıllarda korsan tezgâhlar da bile denk geldiğim yeşil kapaklı bir kitap dikkatimi çekmişti. “Yüzüklerin Efendisi” başlıklarını taşıyan üç farklı cilt. Seneler sonra nazgul olduğunu öğreneceğim ejderha suretli mahlûk, Gandalf olduğunu henüz bilmediğim ihtiyar büyücü ve surların tepesinde bekleyen mızraklı askerler ilgi çekici geliyordu. Dedemin kitaplığındaki Seyfizülyezen’den, Zaloğlu Rüstem’den aşınası olduğumdan ve televizyondan da kılıçlı her türlü mevzuya sempatim söz konusu olduğundan gayet olağan bir yakınlaşmaydı bu. Arka kapak yazısı da bu yakınlığı pekiştiriyordu ama gel gelelim

“korku” radarımın dışında kaldığından sadece kesişmekle sınırlı kalıyordu.

2000’lere gelindiğinde o yeşil kapaklı “fantastik” kitapla yolum daha fazla kesişecekti. Çünkü zannedersem 2000 Kasım’ında bir süpermarket rafında gördüğümde “Vampirli roman!” diyerek kaptığım “Sislerin Vampiri”ni okuyarak farkında olmadan “korkunun” zindan komşusu olan “fantastik edebiyatın” dehlizlerine ilk adımımı atmıştım. Doğu Avrupa haritaları üzerinde ve bizim kuşağın Google’ı olan Büyük Larousse’da denk gelemediğim “Barovia”nın hayali bir yer olduğunu, tıpkı “Kaf Dağı” misali aslında olmayan yerlerde cereyan eden vakaların kaleme alındığını, üstelik bunun halk ağzı rivayetlerden ziyade yazarların kur-

gularından döküldüğünü öğrenmem, okuma ve yazma alışkanlığımı tepeden tırnağa değiştirecekti.

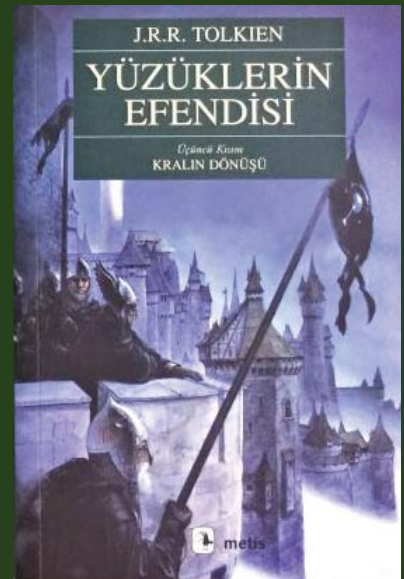
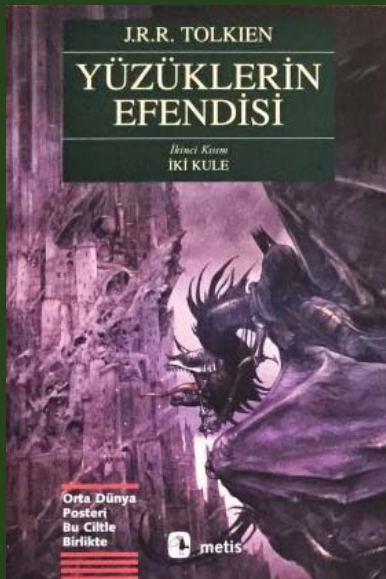
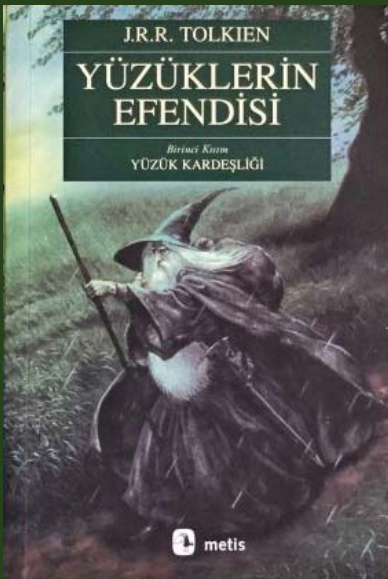
“Fantastik edebiyat” dehlizlerinde dolaşırken onca zamanın ardından tanıdık bir yüz daha bana göz kırpmaya başlayacaktı. Okulumuzun kütüphanesini sömürdüğüm mutat ziyaretlerden göz aşinalığım bulunan lise sınıflarından satranca meraklı iki ağabey vardı. Hiç muhabbetimiz yoktu ancak ekseriyetle kitapla, satrançla hemhal olduklarını gördüğüm, gözlüklerinden mülhem bende yabancı filmlerde denk geldiğim ilimle ve bilimle haşır neşir gençleri anımsattığından inceden saygı duyduğum kimselerdi. Çeşitli vesilelerle ellerinde Yüzüklerin Efendisi’nin ilk cildini fark edip seneler öncesinden çehresini tanıdığım o “yeşil kapaklı”yla göz göze gelince kitabı okumaya niyetlenmiştim. O ara filminin çekileceği de konuşuluyordu ama internetle yegâne temasım Pokemon’un sitesi ve Grafi2000 olunca net duyumlara sahip degildim. Zaten herhangi bir mev-

zunun kitabı varsa filminden daha çok seveceğim için ben ilk fırsatta kitabı almaya karar verdim.

Tesadüf bu ya o esnada okulumuza bir kitapçı gelerek tezgâh açmıştı, üniversitelerde ara sıra tezgâh açan kitapçılar misali. Ben Yüzüklerin Efendisi’ni ararken aynı yazarın Hobbit ve Silmarillion’una denk gelince film koptu. Hobbit, Yüzüklerin Efendisi’ndeki olayların öncesini anlattığından tarihe meyyal mantığım devreye girip kronolojik hassasiyetlerimi uyandırdı. “Öncesi buysa bununla başlayayım:” dedim. Sonra Silmarillion’un daha da eskiyi anlattığını okuyunca bu sefer kararsız kaldım. Beni bu kronolojik cendereden kitapçının, “Önce Yüzük Kardeşliği’ni oku. Üçlemeyi seversen ötekileri zaten okursun.” demesi kurtardı. Okullarının kapanmasının akabinde 2001 yazına girerken benim Yüzüklerin Efendisi maceram da başlamış oldu. Yüzük Kardeşliği’nin hayli etkisinde kalmıştım ki o dönem Şahname’nin de ilk cildini okudu-

ğumdan zihnim Doğu’nun ve Batı’nın fantazyaları arasında mekik dokuyordu. Ben sonbahar gelince diğer ciltlere de kavuşurum diye beklerken hiç ummadığım bir sürpriz beni daha da heyecana sevk etti.

O yıllarda bilet fiyatları daha makul olduğundan iki ya da üç haftada bir sinemaya gidiyordum. Yaz sezonunda denk getirmişken mahalleden arkadaşlarla Dario Argento’nun Uykusuz (Sleeples, 2001) filmini izlemeye niyetlendik. Sinemada çalışan ağabey müdavimi olduğum için beni tanımasının yanı sıra korku filmi merakımı bildiğinden ve hatta filmler üzerine de söyleştikimizden, korku filmlerine bilet alırken pek sorun çıkarmazdı. Velhasıl salona girip filmi izlemeye başladık. Reklam kuşağında denk geldiğim fragmanda “Karanlık Lord Sauron”dan bahseden yaşlı bir adamı ve üstünde Elfçe yazıların belirlediği altından yüzüğü görünce Yüzüklerin Efendisi filminin mevcudiyetini öğrenince hiçbir şey eskisi gibi olmadı. Eve geldiğimde bile frag-

manın heyecanı sürüyordu. 2001 sonbaharında okullar açıldığı esnada ben diğer ciltleri de edininip hatmederken, daha fazla içerik ve bilgi bulma merakıyla kara kara düşündüğüm esnada, bir gazete haberi sayesinde “Yüzüklerin Efendisi.com” adlı siteden haberdar oldum. Böylece Age of Empires 2 oynama maksadıyla gittiğim internet kafede Yüzüklerin Efendisi.com’u sık sık ziyaret etmeye başladım. İlk üye olduğum site oldu, bunun için de ilk mail adresimi aldım. Sonra takip eden yıllarda sıkça ziyaret edeceğim diğer Türkçe fantastik kurgu sitelerini keşfedişimin (Xasiork, Kan Güncesi, lostlibrary.org, gizemli.org, efsaneler.com, periliiev.org vs.) ilk adımını da böyle oldu. Yüzük Kardeşliği’ni 2002 Şubatında bir akşam seansında izleyip eve döndükten sonra sık sık sahneleri hayal ediyordum. Yine aynı dönem okulun kütüphanesine kaydedilen *Silmarillion* ve *Hobbit*’i alıp hatmetmem de *Yüzüklerin Efendisi*’nin etkisini derinleştirmişti. Ancak tek etkilenen ben değildim.

Süpermarketlerin kitap raflarında dahi fark edebildiğim bir furya vardı. Fantastik mevzular az kişinin ilgilendiği alanlar olmaktan çıkıp kalabalıklara karışmaya başlamıştı. *Ejderha Mızrağı* serisi, *Ölüm Kapısı* serisi, *Diskdünya* kitapları vs. market raflarında zuhur etmeye başlamış, Hobbitler süpermarket koridorlarında koşturur olmuştu. Böylece Tolkien’in açtığı kapının akabinde o büyümlü dehlizlerin diğer mahzenlerini de kurcalamaya başladım. Her kitap birkaç taklit öykü taslağına

ve onlarca hayale dönüşüyordu. Tek tük de olsa sohbetlere si-rayet ediyordu. Sonrasında bu ilgi biraz azalsa da o fantastik diyarlar bir kere dokunmuştu bize. Serinin diğer filmlerinin her birine arkadaşlarla gidip, gece seansı çıkışlarında görülebilen yıldızları seyre koyulup, elflerden ve cücelerden konuştuğumuzu hâlâ hatırlıyorum. Battle for Middle Earth oyunu internet kafelere geldiğinde, çoklu oyunculu kapışmalara gitmeden evvel VCD’den ikinci ve üçüncü filmin savaş sahnelerini izliyorduk. Edirne’nin hem göz önünde hem saklı güzelliği Karaağaç’ta, söğütlüğün korularını dolaşırken, yaprakları kaplamış örümcek ağlarını görünce Fangorn’u, ağaçların ve toprağın sarındığı sarmaşıkları görünce Ayrıkvadi’yi (Rivendell) anımsıyorduk. Şimdi her ne kadar o döneme göre artık genç sayılmasak da bu anıları hatırlayınca ve o dönemki çocukluk arkadaşlarıma da hatırlatınca yeniden o hisler uyanıyor, sanki bir el bizi yeniden o yıllara götürüyor.

Pek saygıdeğer dostum Ömer Faruk Yazıcı, derginin yeni sayısı için Tolkien dosyasından bahsedince tüm bu okuduklarınız film şeridi gibi yeniden zihnimde akmaya başladı, anı anıyı çağırdı. Böylece hiç hesapta yokken bu yazı ortaya çıktı. Orta Dünya’yla, Tolkien ustayla ve onun zihnimizde açtığı kapıyla alakalı olarak artık mazi olup tarihe karışmış hatıraları yazıya dökmek istedim. Hayal gücünün labirentlerini faş eden bir haritadan yahut labirentte kaybolmuş eski yol-

PALANTİR

Feanor’un Orta Dünya tarihinde hep yapmış olduğu muhteşem mücevherler olan Silmariller’le beraber anılmaktadır. Fakat o daha sonraları Elendil ve soyunun da kullandığı ve uzak mesafeler arasında iletişimi sağlayan Palantiri’yi de yapmıştır. Ağaçlar Çağı’nda Aman’da Feanor tarafından yapılmış 7 tane kristal küre şeklindeki Taşlar’dır. Sindarin’de karşılığı “Uzakları Gösteren” anlamındadır. Tolkien tarafından “Those That Saw From Far” olarak tanımlanırlar. Tekili “Palantir”, çoğulu ise “Palantiri”dir. Palantiri; zaman ve mekân içinde uzaktaki ve diğer Taşlar’ın yakınındaki şeyleri gösteren iletişim araçları olarak kullanılmaktaydı.

culardan bir hatıra. Belki klişe bir bitiriş olacak ama bahsettiğim dönemlerde (takriben 2002) hayli popüler olan bir şarkının da işaret ettiği gibi, “İz bırakanlar unutulmaz.”

DÜŞMÜŞ MELEK: SARUMAN

Ömer Faruk YAZICI / deneme

HARUT İLE MARUT. MELEKLER ARASINDA EN BİLGELERDEN... TOLKIEN ADETA BU İKİ MELEĞİ SARUMAN'IN BÜNYESİNDE BİRLEŞTİREREK ONLARIN DÜNYEVİ ARZULARDAN DOLAYI DÜŞÜŞÜNÜ SARUMAN ÜZERİNDEN OKURLARA İLETMİŞTİR.

Tolkien kurgu evrenine dair kitapları ele aldığımızda güçlü fantastik kurgunun büyük bir titizlikle ve sağlam referanslarla tasarlanmış olması okura farklı okumalar ve tahliller yapma olanağı sunuyor. Kurgu evrenin iyi-kötü, doğru yahut yanlış yolda ve birçok seçenek arasında yolunu belirleme şansı verilmiş onlarca karaktere sahip olması ona adeta bir mitoloji havası katmaktadır. Bu mitolojik hava içerisinde J.R.R. Tolkien'in mevcut inanç sistemleri yapmış olduğu etkileşimler de göze çarpmaktadır. Bir Hristiyan olan Tolkien, Orta Dünya kurgu evrenini oluştururken Eski Ahit'ten (Tevrat) çokça referans sağlamıştır eserlerine. Bizim bu yazıda ele alacağımız referans kavram ise "düşmüş melek" kavramı olacak.

Tolkien eserlerinde birçok ilahi varlığı, meleği ve ölümsüz varlığı imtihanlara sürüklemiştir. Eru'nun yarattıklarını bozmaya çalışan Vala Melkor... Melkor'un kötülüklerine alet olup birer iblise dönüşen Maiar Balroglar... Kendini güce kaptırıp yeni bir karanlık lorda dönüşen Sauron... Ve asıl görevi insanları ve elfleri doğru yola ileten bir arif olmak iken güç uğruna karanlık tarafa yönelen ve kendisini kör eden güç arzusu yüzünden tek başına kalan büyücü Ak Saruman... Her biri farklı referanslara sahip olmakla birlikte Eski Ahit ile bağlantısı ve düşüşü tüm hatlarıyla işlenmiş olan karakter olan Ak Saruman'ı ele alacağız. Evet, Ak Saruman. Morgoth ya da Sauron değil.

Saruman 3. Çağ'ın 1000. Yılı'nda Orta Dünya'nın hür halklarına Sauron'a karşı çıkmalarında yardımcı olmak için gönderilen beş büyücünden (İstari) biri ve onların en güçlüsüydü. Uzun bir süre Orta Dünya'da dolaştıktan sonra Isengard denilen bölgede Orthanc adlı bir kulede yaşamaya başladı. Görevi Sauron'un güçlenişine engel olmak ve halklara yardım etmekken Sauron'la bir olup Orta Dünya'nın hür halklarına ihanet etti. En sonunda da güçleri elinden alındı ve öldüğünde ruhu Ölümsüz Topraklar'a dönmek yerine boşlukta kayboldu.

Bu yazıda Saruman kurgu karakterinin oluşturulmasında referans sağlayan konuları iki safhada inceleyeceğiz. Bunlarda birincisi Tevrat'ta geçen "Lucifer, sabah yıldızı, şafağın oğlu iba-

releri ile aktarılan Yeşea 14. Bölüm. Bu bölümde aktarılan bilgiler biraz kurcalandığında hem Isengard'ın yapısı hem de Saruman'ın durumu ve sonu hakkındaki bilgilere paralel ipuçları yakalama olanağı sunuyor bize. Yeşea 14. Bölüm bir Babil kralının ölümü ile başlıyor. Bu aklımıza hemen kadim Babil ile ilgili bilgilerin gelmesine neden oluyor. Büyünün doğduğu yer ve ünlü Babil Kulesi. Antik dünyanın o en görkemli yapısı ana hikâye içerisinde bize yıkılmaz yekpare taştan bir kule olan Orthanc olarak sunuluyor. Ve tepesinde yaşayan büyü'nün en güçlü kişisi Saruman da yine büyü'nün doğduğu yer Babil ile bir bağ kurmaya muktedir kılıyor bizi. Yeşea 14. Bölümde geçen. "... Gökten nasıl düştün, Ey Lucifer(sabah yıldızı-Venüs-), şafağın oğlu, ulusları zayıflatırdın, nasıl da yıkıldın..." pasajında geçen "şafağın oğlu" Saruman'ın tanrılar ırkından bir Maiar ol-

duğuna, "sabah yıldızı/Lucifer" gücünün kaynağı olan "ak" sıfatına, "ulusları zayıflatırdın" ibaresi Rohan üzerine yaptığı akınlara ve "Nasıl da yıkıldın!" kitapta Ak Gandalf'ın "Saruman, asan kırıldı." Sözüne referans olabileceği fikrini ortaya atmamızı sağlıyor.

Yeşea 14. Bölüm'ün devam eden kısmında "... Kendi yüreğine göre dedin ki Gökyüzüne çıkacağım, Tanrı'nın yıldızları üzerinde tahtımı kuracağım..." pasajının da yine kitapta geçen, Ağaçsakal'ın "Galiba artık neyin peşinde olduğunu anlayabiliyorum. Bizzat bir güç olmak için entrikalar çeviriyor." ve Gandalf'ın "Son zamanlarda başımıza gelen hiçbir şey Isengard'ın ihaneti kadar üzücü değil. Bir hükümdar ve komutan olarak bile Saruman'ın çok güçlü olduğu kabul ediliyordu." Sözlerinin referansı olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Ancak bu tahlillerde Saruman'ın tek yüzü olan tutkusu

eksik kalmaktadır. Bunu da yine Tevrat'ta ve onun tefsirlerinde geçen başka bir düşmüş melek anlatısıyla anlamak ve anlatmak mümkündür. Harut ile Marut. Melekler arasında en bilgelere... İnsanoğluna büyü'yü öğreten ve onlara nasihat veren arif melekler. Tolkien adeta bu iki meleği Saruman'ın bünyesinde birleştirerek onların dünyevi arzulardan dolayı düşüşünü Saruman üzerinden okurlara iletmiştir.

Hikâyeye göre insanlara nasihat etmeleri ve onlara büyü'yü öğretmeleri için gönderilen melekler Saruman'ın Orta Dünya'nın hür halklarına, Sauron tehlikesine karşı yardımcı olması ve nasihatler veren bir arif kisvesinde olması ile benzerlikler göstermektedir. Bu benzerliklerin yanında Saruman'ın güç arzusu da bu iki meleğin düşmelerine neden olan şehvetten başka bir şey değildir. Burada Saruman'ın hem bu iki melek konumunda dünyaya meylet-

Saruman rolünde, Christopher Lee

İki Kule: Orthanc ve Barad-dûr

mesi ve görevini bırakmak, ihanet etmek ve katliam yapmak gibi suçları işleyerek düştüğünü görüyoruz hem de melekleri günaha sürükleyen Zühre konumunda gücü, ism-i azamı yani tek yüzüğü arzuladığını görüyoruz. Hikâyede geçen, Zühre'nin Harut ve Marut'tan öğrenmek istediği bilgi yani ism-i azam duası ile tek yüzük arasındaki benzerlikler de gözden kaçmayacak kadar aşikârdır. İsm-i azam denen dua okuyanın her dileğini yerine getirebilecek kadar kuvvetli bir duadır. Zühre bu duayı okuyarak gökyüzüne çıkar ve Zühre yıldızına dönü-

şür, yani Venüs'e yani (sabah yıldızı) Lucifer'e... Bu dua ile yüzük arasındaki benzerlik de yüzüğün üzerinde kara lisanla yazılmış olan sözlerle benzerdir. "Hepsine hükmedecek bir yüzük, hepsini o bulacak, hepsini bir araya getirip karanlıkta birbirine bağlayacak." Saruman'ın arzusu olan güce onu ulaştıracak olan bu yüzük eğer başarabilseydi onu göğün hâkimi Lucifer'e dönüştürecek ve kulesinde gökteki tahtına oturacak ve En Yüce Olan'a benzeyecekti. Ancak o bunu başaramadı ve düştü, asası kırıldı, aklı elinden alındı. Ruhani soyu onun düşüşünü

lanete çevirdi ve sonunda ruhu boşlukta kayboldu.

Bu kıssadaki Babil ayrıntısı da yine büyücü ve kule tezini desteklemekle beraber Tolkien'in Tevrat'tan kendine sağlam referanslar sağlamış olduğu fikrini savunmamıza yardımcı olur. Keza bir Hristiyan olan Tolkien'in kendi inancının unsurlarını -hele ki yerel mitolojik unsurları bu kadar bariz bir şekilde eserlerinde işlemişken- ele alması ve önemli bir karakteri yaratırken oradan beslenmiş olması şaşılabilecek bir şey değildir. Değil mi?

İSTARİ

Orta-Dünya'nın büyücüleri, -ayrıca Quenya'da Istari, Sindarin'de Ithryn olarak da bilinir- dışarıdan yaşlı insanlara benzeyen ancak çok daha fazla fiziksel ve zihinsel güce sahip ufak bir gruptur. Orjinal olarak Valar'ın bir alt kademesi ve yardımcısı olan Maiar sınıfındadırlar. 3. Çağ'da Sauron'un karanlık kötü ruhu Orta Dünya'ya yayılırken, Manwë bir Valar Konseyi toplamaya karar verdi. Bu doğrultuda 5 Istari, Orta-Dünya'ya gidip, insanlara kötüyle savaşmada yardım etmek ile görevlendirildi. Aulë Curumo'yu (Saruman), Manwë Olórin'i (Gandalf), Yavanna Aiwendil'i (Radagast) ve Oromë Alatar'ı (Beraberinde Pallando) seçti.

“Kitaplarımı filme uyarlamak mı?
Odesa’yı uyarlamak bile daha kolay olur!”¹
J.R.R Tolkien

YÜZÜKLERİN EFENDİSİ FİLMİNE SİNEMATOGRAFİK BİR BAKIŞ

Mehmet Neşet TURGUT / sinema

FİLMİN SERİSİNE AİT TÜM BÖLÜMLERİ BİR YILDA ÇEKEREK, ZOR BİR İŞİN ALTINDAN BAŞARI İLE KALKAN PETER JACKSON, BU SAYEDE HEM FİLMİN SONUNU GETİREBİLECEĞİNİ GARANTİLEMİŞ HEM DE İZLEYİCİLERİN FİLMİN SONUNU GÖRECEKLERİ KONUSUNDA GÜVENCE VERMİŞTİR.

Toplumsal kültüre ait mitoloji ve efsanelerin gerçek olaylarla göbek bağı vardır. Gerçeğin görkemli ve lirik yorumu olan mitoloji de ancak sanat sayesinde bir bedene kavuşabilir. John Ronald Reuel Tolkien’in -14 yıllık bir çalışmanın ardından 1954’te² tamamladığı- *Yüzüklerin Efendisi* eseri de içindeki ütöpik Orta Dünya efsanesini, yazarının anılarından, İskandinav, Yunan ve Kelt mitolojilerinden, Dünya Savaşlarından, sanayileşme ve modernizm fikirlerinden alır. Okuyucuları tarafından “efsane” olarak nitelenen bu önemli eser, geniş kitlelere, demokratik ve herkesin ulaşabileceği bir sanat dalı olan sinema sayesinde kavuşur.

Kitap, içlerinde dünyaca ünlü müzik grubu The Beatles’ın da

olduğu, birçok yapımcının girişimine rağmen, beyaz perdeye uzun süre aktarılamaz. 1978’de, bir animasyon filmi olarak uyarlanan eser, hayranlarınca başarısız bulunur ve izleyici tarafından çabucak unutulur. Görkemli romana yakışan görsel dilin, sinema imkânları ile anlatılabilmesi için yarım asır geçmesi gerekir; gelişen teknoloji, özel efekt ve kurgu teknikleri sayesinde, ancak 21. yüzyılın şafağında sinemaya aktarılabilir. Kitabın hayranlarının, eserin filme aktarılması konusundaki karşı çıkışlarına ve kitabın mahremiyetini bozacağına dair endişelerine rağmen sinema tarihinin en beğenilen yapımlarından biri olur.

“Kişilerin en ufağı bile
geleceğin akışını değiştirebilir.”
Galadriel

Filmlerin yönetmeni Peter Jackson’ın, J.R.R. Tolkien’in *Yüzüklerin Efendisi* hikâyesiyle tanışması, Ralph Bakshi’nin animasyon filmi sayesinde olur. Henüz çok genç yaşlarda (14 yaşında) hikâyeye ilgi duyan ve onu filme çekmeye karar veren yönetmen, kariyerine başladığı yıllarda, ilk filmi *Sevimli Hayaletler*’in ardından bir sonraki projesi olarak bu eseri belirler. Uzun yıllar üzerinde çalıştığı hikâyenin senaryosunu, 1998 yılında Stephen Sinclair ile birlikte iki bölüm hâlinde yazan Jackson, izleyicinin beklentileri ve film şirketlerinin istekleri doğrultusunda değiştirir. İkili, stratejik eklemelere, yeniden yorumlamalara ve eksiltmelere rağmen eserin ana temasına bağlı kalır. Frodo Baggins’in yüzüğü taşıması hikâyenin odak noktası

olarak belirlenirken, yan öykü olarak da Aragorn'un hikâyesi seçilir. Bunun yanında bazı karakterlerin daha dramatik, karanlık ve daha baskın olması sağlanırken hikâyedeki bazı isimler de -Tom Bombadil karakteri gibi- senaryodan çıkarılır.

Kitap ve Film arasındaki diğer temel farklılıklar şunlardır:

- Tolkien'in belirttiğine göre, hikâyedeki en önemli karakter, aslında Sam Gamgee'dir.
- Kitapta bahçıvan olarak betimlenen Sam Gamgee, yalnızca Yüzük Kardeşliği bölümünün uzatılmış versiyonunda bahçıvan olarak gösterilir.
- Hepsi filmlerde görünmese de aslında Orta Dünya'da beş adet büyücü vardır. Bunlar Ak Saruman, Boz Radagast, Gri Gandalf, Mavi Alatar ve Mavi Palando'dur.
- Filmde "Sauron'un Gözü" olarak gösterilen kule, kitapta yer almaz.
- Dokuzların, Hobbitleri su

kenarında sandala kadar kovaladıkları sahne kitapta yoktur.

- Filmde, Witch King'in, Minas Tirith'te Gandalf'ın asasını kırdığı sahne de kitapta yer almaz.
- Filmde yüzük kardeşliği, herkesin kendi isteğiyle kurulur. Kitapta ise yüzük taşıyıcısıyla beraber gidecek olanları Elrond kendisi seçer.

Yapım şirketlerinin filmi üç bölüm hâlinde³ çekmeye karar vermesinin ardından, daha özgür ve daha yaratıcı olma imkânı bulan yönetmen, 93 milyon dolarlık bütçe ile 1999'da çekimlere -maliyeti daha az ve atmosferi daha uygun olacağı için- Yeni Zelanda'da başlar. Filmin serisine ait tüm bölümleri bir yılda çekerek, zor bir işin altından başarı ile kalkan Peter Jackson, bu sayede hem filmin sonunu getirebileceğini garantilemiş hem de izleyicilerin filmin sonunu görecekleri konusunda güvence vermiştir. Uzun süren çekimler, medyanın ilgisi ve fil-

min vizyonda yakaladığı başarı, ülkeye gelen turist sayısını da ciddi şekilde arttırmış; bu akından yüksek gelir elde eden Yeni Zelanda hükümeti de 2001 yılında Yüzüklerin Efendisi Bakanlığını kurmuştur.

Kitabın şiirsel anlatımını ve görkemli niteliğini ortaya çıkarmak amacıyla sinematografinin her imkânını değerlendiren Peter Jackson, Tolkien kitaplarının da illüstratörleri olan Alan Lee ve John Howe ile birlikte çalışır. Bu sayede filmde kitabın dokusuna uygun görsel betimlemelerin yapılabilmesini sağlar. Ayrıca oyuncuların Elf dilini akıcı bir şekilde konuşulabilmesi için, bu dilin uzmanlarından da yararlanır. Filmin kostümlerinde gerçekçiliği yakalayabilmek amacıyla büyük bir ekip hazırlanır. Tasarımcılar, Avrupa kültürlerine ait kıyafet detaylarını kullanarak, hikâyenin köklerine uygun bir görüntü yakalanmasını sağlar. Filmi etkileyici kılan ve her biri klasik olan müzikleri ise Howard Shore

tarafından bestelenir. Filmin vizyondaki başarısı, sanatçıya birçok ödülün yanı sıra şöhreti de getirir.

Peter Jackson, filminde mantıklı ve inanılabilir bir dünya yaratmak amacıyla, her karakterin biyolojik açıdan gerçekçilik seviyesinin yüksek olmasını ister. Bu nedenle CGI⁴ teknolojisi ile yaratılan karakterler için gerçek oyuncular kullanır. Bilgisayar teknolojisinin ve yeşil perdeli stüdyonun teknik imkânlarını sonuna kadar kullanan yönetmen, özellikle Gollum (Andy Serkis) karakterinin olabildiğince gerçekçi görünmesi için büyük çaba sarf eder. Başta mizansen alanı ve karakterler olmak üzere, yapımın her aşamasında bilgisayarlar kullanılır. Filmin ihtişamlı sahneleri için “Massive” ve “5D Colossus” adı verilen yapay zekâ yazılımlarından yararlanılır. Hobbit ve cücelerin boylarının diğer oyuncuların yanında doğru görünebilmesi için sette “hatalı perspektif”li sahneler kurulur ve optik yanılsamalar yaratılır. Ekip, hazırladığı bu gerçekçi simülasyonlar ile vizyona girdiği dö-

nemde sinemada bir devrim yaratır ve özel efekt alanında büyük ses getirir.

“Her zaman bir umut vardır.”

Aragorn

Hiçbir zaman maddi anlamda bir başarı elde etmeyi beklemeyen Tolkien, *Yüzüklerin Efendisi* hikâyesine, çocuklar için yazdığı, *Hobbit*’in devamı olarak başlar, ancak bu eser ilk kitabından daha çok ünlenir. Bilbo Baggins’in 13 cüce ile birlikte başından geçen olayların ve tek yüzüğün ortaya çıkış hikâyesinin anlatıldığı kitap, filme dönüştürülürken ilkinden daha büyük sorunlarla karşılaşılır. Öncelikle film şirketleri ile yaşanan anlaşmazlıklar nedeniyle Peter Jackson ekipten ayrılır (Yönetmen Guillermo del Toro ile anlaşılır); ardından eserin telif hakları, senaryonun sürekli değişmesi ve yapımcılar ile ilgili belirsizlikler nedeniyle, çekimler birçok kez sekteye uğrar. Hazırlıkları, ilk serisinin çekimlerinden 10 yıl sonra bitirilen filmin yönetmen koltuğuna ise, uzun müzakereler ardından,

yine işin ehli Peter Jackson geçer. Önceki seride olduğu gibi üçleme olarak⁵ hazırlanan film, 2012 yılında gösterime girdiğinde gişede yapımcılarının yüzünü güldürür. Yeni hikâye, sinemaseverleri memnun etse de kitapla olan belirgin farklılıklar sadık okuyucusunu üzer. Önceki seride olduğu gibi hikâyede yer alan bazı karakterler, yerler ve olaylar değiştirilir. Kadın oyuncuların sayısı ve senaryodaki ağırlığı artırılırken, büyücü Saruman karakteri, kitapta olmasına rağmen, filme eklenir.

Edebiyatın sinemaya uyarlanması sırasında hikâye akışında, bazı karakterler ve ayrıntılar üzerinde değişikliklere gidilmesi doğaldır. Ancak bu durum sadık okuyucular tarafından pek de hoş karşılanmaz. Konuşma diline benzer bir şekilde, sembolik ve gramere dayanan bir üslupla sinema dilini oluşturmak, edebiyata yalnızca abartılı bir öykünme olur. Edebiyatı, diğer tüm sanat dallarını kullandığı gibi kendi içinde harmanlayan sinema, bir barış ortamı oluşturmaya ve orta yol bulmaya çalışır. Bunların yanı

MORIA

"Cüceler büyük bir tamahkarlıkla kazdılar derinleri. Orada neyi uyandırdıklarını biliyorsun. Gölge ve alevi..."

Khazad-dum Cücelerin Yedi Babaları'nın en büyüğü olan Ölümsüz Durin tarafından kurulmuştur. Yüzyıllar boyunca büyümüştür. Salonlar genişlemiş ve içi ışık ve müzikle dolmuştu. Cüceler burada çok önemli bir maden bulmuşlardı bu maden gümüş renkli sert ama dövülgen ve Orta Dünya'nın başka hiçbir yerinde bulunmayan bir madendi ve ona mithril adını verdiler. Cüceler Mithril ararken fazla derinlere inmiş ve Khazad-dum'un derinliklerindeki Durin'in Felaketi adıyla anılan korkunç iblis Balrog'u uyandırmışlardır.

sıra, hitap ettiği kitlenin ve yapımcı şirketlerin beklentileri ile okuyucunun beklentilerinin örtüşmesini de sağlamaya çalışır.

Aslına sadık kalamayarak okuyucusunun gözünde başarılı olamayan Yüzüklerin Efendisi filmi, başarıyı izleyicisinden ve sinema otoritelerinden aldığı

ödülleriyle (2004 yılı Oscar töreninde başta en iyi film ve en iyi yönetmen olmak üzere 11 dalda⁶ ödüle layık görülmüştür) yakalar. Sinema diline uygun olarak incelikli işlenen görsel detayları ile dikkat çeken filmin, sinematografisine ait ilginç bilgileri ise şu şekilde sıralamak mümkün:

- Filmin oyuncularları arasında Tolkien'le gerçekten tanışmış olan tek oyuncu, Saruman'ı canlandıran Sir Christopher Lee'dir. (1922 – 2015)
- Nazgul çılgınlıklarının seslendirmesi, Peter Jackson'un karısı Fran Walsh'a aittir.
- Yönetmen Peter Jackson ve çocukları (Billy ve Katie Jackson) da oyuncu olarak üçlemede rol almıştır.
- Yüzük Kardeşliği bölümünde, Saruman'ın yaktığı ağaçların hepsi sahtedir.
- Orthanc Kulesi'ndeki eritilmiş metal sahnelerinin çekimi için gerçek demir ocakları kullanılır.
- Balrog sahnesinin çekiminden sonra set ekibi de dâhil kimseye Gandaf'ın ölmediği söylenmez. Bu durum seyirci için de büyük bir şok ve sevinç anı olur.
- Viggo Mortensen İki Kule filminin çekimleri esnasında Uruk-Hai miğferine tekme attığı sahnede, ayak parmaklarını kırar, acı içinde haykırdığı sahne hiç değişikliğe uğramadan filme eklenir.
- Ian McKellen'in (Gandalf) Yüzük Kardeşliği filminde kafasını vurduğu sahne, bir kaza olmasına rağmen, filmde aynen kullanılır.
- İki Kule'de Beyaz Gandalf'ın

ormanın içinde ilk görüldüğü sahnede, bir saniyeliliğine, Saruman karakteri gösterilir.

- Yönetmen Peter Jackson, örümcek korkusu nedeniyle Shelob adı verilen örümcek modeline hiç yaklaşmamıştır.
- Filmin oyuncularları arasındaki en uzun boylu kişi ise Cüce Gimli'yi oynayan John Rhys-Davies'tir.

Hikâyesini yaratan J.R.R. Tolkien'in adını yaşatmaya ve onu yeni nesillere tanıtmaya devam eden üçleme, dünya sinema tarihinin en önemli 100 filmi arasında üst sıralarda yer almaktadır. Fantastik dünyası ve şiirsel anlatımı ile güzleri okşayan Yüzüklerin Efendisi serisi, uzatılmış versiyonları, kamera arkası belgeselleri ve filme ait kısa videoları ile kendini bugün bile heyecanla izletmeye devam eden önemli bir yapımdır.

¹ The Telegraph, 22 Mart 1968, "Yazılı bir eseri dramatik biçime sıkıştırıramazsınız. Odesa'yı filme çekmek daha kolay olurdu. Onda çok daha az olay var. Sadece bir kaç tane fırtına."

² 29 Temmuz 1954'ten 20 Ekim 1955'e kadarki bir yıllık süreç içerisinde üç cilt olarak yayımlandı.

³ Yüzüklerin Efendisi: Yüzük Kardeşliği (2001)
Yüzüklerin Efendisi: İki Kule (2002)
Yüzüklerin Efendisi: Kralın Dönüşü (2003)

⁴ Bilgisayar üretimli imgeleme, kısaca CGI, görsel oluşturmayı sağlayan bir bilgisayar grafikleri uygulaması.

⁵ Hobbit: Beklenmedik Yolculuk (2012), Hobbit: Smaug'un Çorak Toprakları (2013), Hobbit: Beş Ordunun Savaşı (2014)

⁶ En iyi film, yönetmen, uyarlama senaryo, film müziği, ses miksajı, yapım tasarımı, kostüm, kurgu, görsel efekt, makyaj, orijinal müzik.

MORNGÛR (KARA KALP)

Abdullah Emre ALADAĞ / hikâye

KALBİM KARA, ÇÜRÜMÜŞ BİR YUMRUK OLMUŞTU. ÖYLE BİR YUMRUKTU Kİ BU; TÛM GÜZELLİKLERİ, İLUVATAR'I, VALAR'I, ORTA DÜNYA'YI YOK ETMEYE YELTENECEK KADAR KÜSTAHTI.

Derler ki, Ainur'un şarkısı söylendikten ve Arda yaratıldıktan sonra Valar'ın bir tanesi kalbindeki hasetle yaratılan her şeyi bozup çürütmeye başlamış. Onun adı Melkor'muş, adının anlamıysa güç içinde yükselen demekmiş. Bu doğruymuş da. Çünkü kendisi karanlıklar içinde güçlenip Orome'nin, Tulkas'ın ve ikizi Manwe'nin karşısında durmuş. İlk baş cezalandırılmış sonra İluvatar'ın Çocukları uyandıktan sonra affedilmiş. Onlarla beraber Işığın Ülkesi Valinor'da yaşamaya başlamış. Ağaçların Çağı'nda Güneş ve Ay'ın ışığını taşıyan ağaçları Ungoliath'ın desteğiyle yok etmiş. Çok sonralarda ise bu ağaçların ışığı tam sönmemiş ve elflerin en mahiri Noldorlu Finwe'nin oğlu Feanor bu ışıkları üç adet elmasın içine hapsetmiş.

Bunların her birine Silmaril demişler, Noldor'un en güzel ve en kıymetli hazinesi ilan etmişler bu elmasları. Melkor ise, bu güzelliği kıskanıp kendi gücü ve kudreti için istemiş. Bir fırsat bulup Silmarilleri kaçırmış; ne yazık ki Noldor reisi Finwe'yi de öldürerek...

Feanor bunu öğrenmiş, hüznü hiçbir kelime ile tarif edilemezmiş. Biricik babası ve başyapıtı olan Silmarilleri yitirmiş. O gün Melkor, Morgoth yani "Karanlık düşman" adını almış ve Feanor oğullarıyla Silmarilleri ne pahasına olursa olsun geri almak için tutku dolu bir yemin etmişler. Ancak bilmiyorlarmış ki bu yeminleri tüm elflerin üzerine bir lanet olup yapışacakmış. Melkor'un, Işığın Diyarı Aman'dan Orta Dünya'ya gittiğini bilen Feanor'un Belegaer

Okyanusu'nu aşabilmek için gemilere ihtiyacı varmış ve bu sebeple akrabaları Denizin Şairleri olan Teleri elflerinin yanına, Aman'ın kıyısına gitmişler. Feanor yaşanan tüm hazin olayları bir bir Teleri reisi Olwe'ye anlatmış ancak Olwe'nin cevabı Valar'ın müsaadesi olmadan yardım edemeyecekleri yönündeymiş. Bunu duyan Feanor, hışımla yerinden kalkmış ve en iyi dövüşçülerini alıp gemileri kılıç zoruyla ele geçirmek için oradan uzaklaşmış. Gemiler ele geçirilmiş, deniz akrabalarının kanına boyanmış. Feanor hiddetli, yanındaki üvey kardeşi Fingolfin mahzunmuş. Önce Feanor Orta Dünya'ya varmış, Langos'ta karaya çıkıp gemileri ateşe vermişler. Ardından da Fingolfin ve yanındakiler Orta Dünya'ya varmışlar.

Morgoth ve Fingolfin

Yine derler ki Karanlık Efendisi Melkor, Orta Dünya'ya vardığında Utumno'da yaptığı kalesine geçmiş. Ne kadar varlığı bozabildiyse hepsini hizmetine almış; Maiar, elf, cüce ve insan... Kimisini kendi karanlığıyla kirletmiş, kimisi ise çoktan kararır kötüleşmiş. Maiarları Ateşin İblisleri Balroglara, elfleri ise ordusunun büyük çoğunluğunu oluşturan orklara dönüştürmüş. Elfleri orka çevirebilmek için türlü türlü işkenceler yapmış. Kalplerinde kendisine karşı bir korku ve yaşayan her şeye karşı bir nefret uyandırarak yapmış bunu. Elfler de kalbi kararır dönüşen dostlarına kendi aralarında bir isim vermişler; hüznülerini ve korkularını dile getiren belki de en iyi kelimeler bu iki kelimemiş: Kara Kalp yani Morngûr...

* * *

Ben de artık o kara kalplilerden biriyim. Kaç gündür yahut kaç aydır Utumno'dayım, bilmiyorum, bir önemi de yok. Kara Efendi ben ve benim gibi birçok Quendi elfini kaçırıp şu an ne isek ona dönüştürüyordu. Bu hâle nasıl geldiğim ise apaçık ortada. Utumno'daki yer altı zindanlarında hapisteyken Morgoth'un elinden birçok işkence

gördüm. Koca gürzüyle her bir zerrem kana bulanana dek darp edildim. Yeri geldi aç ve susuz kaldım, yemek verilmediğinden değil aksine verilen yemeğin yenemeyecek kadar kötü olmasındandı. Biz esirleri kurtlu, küflenmiş ekmek ile leş gibi kokan kirli su ile beslemeye çalışıyorlardı. Bazen ise dayanmayıp yiyordum fakat ekmekteki kurtlar iç organlarımı kemirip bana ayrı bir işkence ediyorlardı. Her geçen gün, hayattan, içinde yaşam taşıyan her şeyden, İluvatar'dan Valar'dan ve en çok da Morgoth'tan nefret ediyordum. Karanlık, kalbimi tahtakuruları gibi kemirip ele geçiriyordu. Bunlar bir yana en kötüsü şu ana kadar anlattıklarım değildi, olamaz da! Ölümcül ve bir o kadar da lanetli bakışlarıyla aklıma girip anılarımla oynaması içinde bulunduğum kahrolası durumu, en katlanılmaz hale getiren şeydi. Ailem, yolculuğumuz sırasında yaşananlar ve hayatta kalma mücadelemiz... Tanıdığım ve sevdiğim her bir elfi, artık düşman olarak görüyordum. Sanki her saniye beni öldürme fırsatını kolluyorlarmış gibiydi. Öyle değilse bile öyle olmuştu artık... Değişen anı-

larımın verdiği ıstırap ne dev bir gürzle dövülüp kandan kaptan giyen bir yarı ölünün sızlayan yaraları gibiydi ne de her yediğimde içimi kemiren kurtlara yuva olan o iğrenç ekmek gibi... Işıktan. Valar'ın merhametinden tamamen uzaktaydım bundan böyle. Kalbim kara, çürümüş bir yumruk olmuştu. Öyle bir yumruktu ki bu; tüm güzellikleri, İluvatar'ı, Valar'ı, Orta Dünya'yı yok etmeye yeltenecek kadar küstahtı ancak en çok yok etmek istediği şey bunların hiçbirisi değildi, en çok korktuğu şeyi yok etmek istiyordu: Morgoth Bauglir'! Öylesine büyük bir iğrenmeyle doluydu ki yüreğim; o habis, kokuşmuş Karanlık Efendisi'nin kanın her bir damlasını toprağa akıtmam için can atıyordu. Bir de soğuk dokunaçlarıyla ruhumu işgal eden şu korku olmasaydı... AH, BİR OLMASAYDI! İşte o vakit, üzerimdeki lanetin etkisinden kurtulur ve acılar içinde kıvranamazdım.

Hatırlayamasam dahi eski halimi özlüyorum. Anılarım değişmiş olsa bile Orta Dünya'nın ışık dolu, ferah ormanlarını öz-lüyor- HA... HAYIR! NEFRET EDİYORUM! ARDA'DAN VE İÇİNDEKİ HER ŞEYDEN NEFRET EDİYORUM! BEN DE DÂHİL NE VAR NE YOKSA BU DÜNYA ÜZERİNDE HER ŞEY YOK OLSUN İSTİYORUM! Olacak da... Önce Orta Dünya yok olacak, sonra da necislerin necisi Melkor! Gün gelecek ve bu olacak, biliyorum

Biliyorum...

Biliyo...

Bi...

SILMARILLION, HOBBİT VE ANA ÜÇLEME ÇERÇEVESİNDE ORTA DÜNYA'DA MÜZİK

Yusuf M. Alparslan BEYHAN / deneme

ARDA'NIN TEMELLERİ AİNULİNDALË İLE ATILMIŞ VE MÜZİK DAHA SONRA DA SIK SIK FARKLI SAHNELERDE FARKLI SURETLERDE GÖRÜLMÜŞTÜR.

Menel'in altında söylenmemiş söz yoktur. Ve lâkin ister Gondolin, Ayrıkvadi, Lothlorién ve dahi Arda'nın daha başka coğrafyalarında inşad edilen, İlkdoğanların kibar lisanında ve Quendi yahut Sindarin lehçesine olsun; ister Atani arasında masallar söyleyen ölümlülerin kelimelerinde olsun; ister dağ altlarındaki madenlerde çekiç vurup cevher işleyen, taşlar oyup silahlar üreten Naugrim'in ağızlarında olsun; ister ise Angband'da çöreklenmiş olan Melkor (nâmı diğer Morgoth) ve onun hizmetindeki türlü çeşit küffârın pavkırmalarında olsun Eä'dan beri telaffuz edilen nice söz, nice fısıltı ve nice haykırış bir kez daha tekrarlanmakla tesirinden bir şey yitirmez. Çünkü

onlar Eru'nun düşüncesinden doğan Ainur'un müziğinde bâkidirler.

Orta Dünya'nın serüveni boyunca, uzun coğrafi tasvirler gibi kültürler, diller ve gelenekler geliştirmek gibi veya müzik gibi Efendi Tolkien'in pek sevdiğini anladığımız birkaç unsur vardır ki eserlerinde sık sık kullanır ve bunlar, yarattığı evrenin de ayrılmaz parçalarını teşkil ederler. Mezkûr anâsır içre mûsikî gayetle hususi bir yere sahip olup tâ yaradılıştâ bile vardır ve hattâ yaradılışın ta kendisidir. Bir romandan çok bir tarih kitabı olarak kaleme alınmış olan Silmarillion'da bu olay, yani Ainur'un müziğinden yansıyarak şeylerin yaratılması şu şekilde anlatılmaktadır:

Sonra Ilûvatar onlara dedi ki: "Size bildirdiğim temadan,

birlikte uyum içinde bir Ulu Müzik yapmanızı istiyorum. Ve sizi Yok Olmayan Alev'le canlandırdığım için, eğer yapabilirsiniz her biriniz kendi düşünceleriniz ve aklınızla bu temayı donatmak için güçlerinizi göstereceksiniz. Ama ben oturup dinleyeceğim ve sizin sayenizde büyük güzelliğin şarkıda uyanırlılıyla mutlu olacağım." Ainur sesleri, arplar, udlar, borular, trompetler, viyollar ve orglar gibi, sözcüklerle şarkı söyleyen sayısız korolar gibi Ilûvatar'ın temasını ulu bir müziğe dönüştürmeye başladı; derinliklerde ve yücelerde işitilmenin ötesine geçip uyum içinde örülerek sonsuz sayıda çeşitlenen melodilerden oluşan bir ses yükseldi ve Ilûvatar'ın yaşadığı yerler dolup taşı, müzik ve müziğin yankısı Boşluk'a ulaştı ve orası artık boş değildi...

...

Sonra Ilûvatar konuştu ve dedi ki: "Ainur güçlüdür ve aralarında en güçlüsü Melkor'dur; ama o ve tüm Ainur bilir ki ben Ilûvatar'ım, şarkıda söylediğiniz şeyleri size göstereceğim [ki] böylece ne yaptığınızı anlayabilesiniz. Ve sen, Melkor, tamamen benden kaynaklanmayan hiçbir temanın çalınamayacağını ya da bana rağmen değişmeyeceğini göreceksin. Çünkü buna kalkışana, kendisinin hayal bile edemeyeceği, çok daha harika şeylerin tasarlanmasında benim enstrümanım olduğu kanıtlanacak."

Ainur korktu, onlara söylenen sözleri kavrayamamışlardı ve Melkor, gizli öfkenin doğurduğu utançla doldu. Ama Ilûvatar ihtişam içinde kalkıp Ainur için yarattığı o güzel yerden uzaklaştı; Ainur da onu izledi. Boşluk'a geldiklerinde Ilûvatar onlara dedi ki: "İşte müziğiniz!" Ve daha önce yalnızca işitilmiş olanları görünür hale getirerek onlar için bir görüntü oluşturdu; önlerinde görülebilir hale gelmiş yeni bir Dünya gördüler ve o, Boşluk'un ortasında bir küre şeklini aldı, orada muhafaza edildi ama ona ait değildi. Bak-

tılar ve hayran oldular. Dünya tüm ayrıntılarıyla tarihini gözlerinin önüne sermeye başlamıştı, onlara yaşayıp geliştirmiş gibi gözüküyordu. Ainur bir süre izleyip sessiz kaldı ve Ilûvatar yeniden konuştu: "İşte müziğiniz! Bu, sizin ozanlığınız; her biriniz, kendisinin tasarladığı ya da eklediği gibi gözükebilecek her şeyi, önünüzde yarattığım bu tasarım içinde yaratılmış bulacak. Ve sen, Melkor, aklının tüm gizli düşüncelerini keşfedecek, onların bütünlüğün bir parçası ve onun zaferine yardımcı olduğunu anlatacaksın."

Böylece Arda'nın temelleri Ainulindalë ile atılmış ve müzik daha sonra da sık sık farklı sahnelerde farklı suretlerde görülmüştür. Hobbit ve Yüzüklerin Efendisi'nde bazen şen bir Hobbit bazense mahzun bir Elf'in söylediği şarkılar, destanlar sayfalarca sürer. Bilbo Aragorn'u bir köşeye çekip manzumesini gösterir, Gandalf'ın ardından Sam Gamgee bir ağıt yakar, Elrond'un divanında Elf kızları harp çalar. Narsilion'da Güneş'in ve Ay'ın yaradılışı anlatılır. Nurtale Va-

linóvera, Noldor'un kaşışının ardından Valar'ın Valinor'a girişi imkânsızlaştırmasını hikâye eder. Turin, Beleg'in anısına Laer Cú Beleg'i yazar. Elem-mirë nâm bir Vanya tarafından Aldudénië adlı bir şarkı dahi yazılmıştır ki manası "İki ağaç için yas" demektir. Lúthien ile Beren'in aşkını anlatan sonsuz şarkı varsa da en mühim olanları Beren'in, öleceğini düşünerek yazdığı şarkı "Ayrılış Şarkısı" ve uzun bir destan olan Leithan Destanı'dır.

Kitaplarda adı geçen müzik aletleri arasında harp, davul, trompet ve ulumûri denilen ve Salmar adında bir Maia tarafından beyaz deniz kabuklarından yapılan borular sayılabilir.

Hâsılı müzik, Tolkien'in ilgilendiği ve kurgu kitaplarında da bolca işlediği, üzerinde durduğu bir unsurdur. İlk Müzik'ten dünya yaratıldı ve İkinci Müzik de onun Son'u olacak. Detaylı olarak anlatılmamakla birlikte bunun üzücü bir şey değil bir zafer olacağı yazılmıştır. Böylelikle Arda'da müzik hiç kesilmez, ebediyen yankılanıp durur. ①

VALAR

Quenya da karşılığı "güçlü olanlar", "güçler"dir. Tekili "vala"dır. "zamanın başlangıcı"nda Eä'ya inerek Arda'yı kurup yönetme görevini üstlenen Ulu Ainu'lara verilen isim. Arda yaratıldıktan sonra Melkor'la savaşma görevi de onlara verilmiştir. İlk başta Almaren Adası'nda yaşamışlar ama adanın yıkılmasından sonra Aman'a giderek Valinor'a yerleşmişlerdir. Aslında 15 tanedirler ama Valar arasında en güçlü olan ve Iluvatar'ın en sevdiği ve en onu iyi anlayan Manwë'nin kardeşi olan Melkor'un düşünceleri daha Ainulindalë'de belli oldu ve zaman içinde Valar arasında sayılmadı ve elfler arasında "güç içinde yükselen" mansına gelen adıyla değil de "karanlık düşman" manasına gelen Morgoth adıyla anıldı. İsimleri Manwe, Ulmo, Aule, Orome, Mandor, Lorien, Tulkas, Varda, Yavanna, Nienna, Este, Vaire, Vana ve Nessa'dır.

ROVERANDOM

Şimal ÖZBEK / inceleme

ROVERANDOM’U TOLKIEN’İN DİĞER KİTAPLARINDAN AYIRAN BİR ÖZELLİĞİ, TEKRARLAYAN OLAYLAR VE SÖZLER İLE MASALLARI ANDIRMASI. BANA KALIRSA, BAZI MASALLARIN SEBEP OLDUĞU KORKUTARAK VE DEHŞETE DÜŞÜREREK DÜŞÜNDÜRME İŞİNİ DE BAŞARIYLA YAPIYOR.

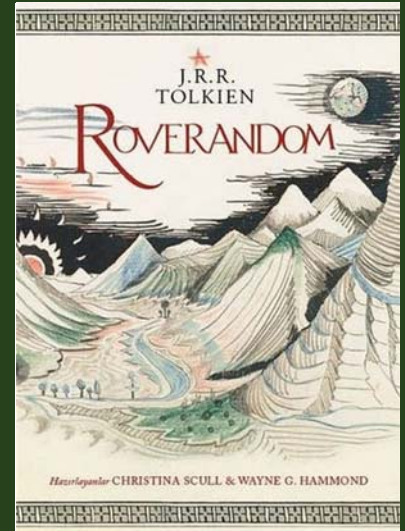
J. R. R. Tolkien’in yazdığı ilk çocuk hikâyesi Roverandom, Niran Elçi’nin çevirisiyle 2017’de İthaki Yayınları’ndan çıktı. Christina Scull ve Wayne G. Hammond’ın hazırladığı ve girişinde Roverandom’ın nasıl ortaya çıktığını anlatan kitapta, Rover isimli küçük bir köpeğin başından geçenleri okuyoruz. Talihsiz Rover, aslında bir büyücü olan yaşlı bir adamın pantolonunu ısırdığı için oyuncak bir köpeğe dönüştürülüyor ve eski hâline geri dönebilmek için çıktığı yolculukta bir kumbüyüküsüyle, Aydaki Adam’la, bir ejderhayla, Büyük Deniz Yılanı’yla karşılaşır.

1925 yılında Tolkien’in 4 yaşındaki oğlu Michael kumsalda çok sevdiği oyuncak köpeğini kaybettiğinde Tolkien oğlunu teselli etmek için oğul-

larına, yaşlı bir büyücünün oyuncak köpeğe dönüştürdüğü Rover isminde bir köpeğin eski hâline geri dönmek için yaşlı büyücüyü aramasını anlatan maceralarını anlatmaya başlamış. Daha sonra basılması için üzerinde çalıştığı ve Hobbit’le aynı sene basılmasını planladığı söyleniyor. Yayıncılar Hobbit’in devam kitabını istediği ve Tolkien Yüzüklerin Efendisi üzerinde çalışmaya başladığı için yayımlanmayan Roverandom, nihayet 1998 yılında yayımlanmış.

Bugün okuyucu için hazine değerinde olan Roverandom’ın önsözünde Scull ve Hammond eserin zekice örüldüğünü, pek çok kelime oyunu içerdiğini, mitlere ve efsanelere göndermeler olduğunu söylüyor. Eserin Hobbit, Silmarillion ve Noel Baba’dan Mektuplar’la olan iliş-

kisi ve Tolkien’in Roverandom’u ortaya çıkarırken günlük hayatında esinlendiği olayları inceliyorlar. Yine önsözde en sevdiği oyuncaklarını kaybetmenin bir çocuk için ne kadar etkileyici olduğunu ve Tolkien’e ilham verenin de bu olduğunu söylüyorlar. Çıkış noktası bir çocuğun en sevdiği oyuncaklarını kaybet-

mesi olsa da hem eserin kendisi hem de Tolkien'in çizdiği esere eşlik eden illüstrasyonlar bu hikâyenin zihinde ne denli işlendiği ve genişletildiğini gösteriyor.

Roverandom'u okurken ister istemez akılda görüntüler canlanıyor. Ortamların anlatımdaki görsellikleri ve özellikleri inanılmaz. Köpeklerin Ay'da ay ışınlarını kovalaması, ejderhaların çıkardığı dumanlar ve ay tutulmasına sebep olmaları, ayın karanlık yüzü, Düş Bahçesi'ndeki çocuklar, denizaltı... Okurken bunların hepsinde bulunmuş ya da bunlara tanık olmuş gibi hissediyorsunuz. Okurken kendimizi kaptırmamızın, bu kadar etkilenmemizin sebeplerinden birinin anlatımın görselliği olduğunu sanıyorum.

Rover, yaşlı adamı aramak için çıktığı yolculukta pek çok kişiyle de karşılaşır. Karşılaştığı kişiler de başka kişileri anlatıyor. Belki hikâye biraz daha uzun olsa anlatılanlar iç içe geçecek ve masallar gibi örülecek. Kişilerin her biri çok yönlü, hepsinin geçmişi ve geleceği var. Aydaki Adam, Kumbüyüküsü, yaşlı adam, Rover, ayköpeği Rover, denizköpeği Rover, her biri kusurları ve güçlü yönleri olan kişiler. Her birinin günlük rutinlerini, hayatlarında olanlar hakkında hissettiklerini, sevdiklerini ve sevmediklerini biliyoruz ve dahası, kitap sürecince bir kişinin neyi sevip neyi sevmeyeceğini de öngörebiliyoruz.

Roverandom'u Tolkien'in diğer kitaplarından ayıran bir özelliği, tekrarlayan olaylar ve sözler ile masalları andırması.

Bana kalırsa, bazı masalların sebep olduğu korkutarak ve dehşete düşürerek düşündürme işini de başarıyla yapıyor. Yaşı ve boyutu küçük olan Rover dikkatsiz ve kaba davranıyor. Çünkü çocuklar deneyimsiz küçük insanlar oldukları için böyle davranabilirler. Yaşlı adam ise sırf bir köpekle uğraşmış olmak için onun topunu alıyor ve küçük köpek onu ısırды diye kıyameti kopartıyor. Çocuklar çocuktur, yaşlılar kimi zaman hırsuzlardır ve köpekler de ısırabilir. İnsanların, hayvanların doğasını bu kadar yadsımak ve törpülemeye çalışmak tek tipleştirme çabası gibi görünüyor. Masallarla ilgili en sevmediğim şey bu, masallar size eğer siz yaşlı büyücülerin pantolonlarını ısıırırsanız, karşılığında onların sizi bir oyuncak köpeğe dönüştürebileceklerini söyler.

Anlatılanları görsel gücünün olması, kişilerin akılda kalıcı olması ve ortamların etkileyici tasviri dışında Roverandom'ın en akılda kalıcı yönlerinden biri, bir kişinin hissettiklerini ve tanık olduğu aydınlığı ya da karanlığı okuyucunun içine işleyebilmesi. Bunu masalları andıran bir tarzda, tekrarlayan ifadeler ve kimi zaman dehşete düşüren olaylarla anlatıyor. Bu, hikâyenin başında Rover'ın yaşlı büyücüyle karşılaşmasıyla anlaşılıyor. Bundan sonra Rover'ın başına gelenler masalların karanlığına özgü bir kâbus gibi, hatta bazen de sesinizin çıkmadığı ve koşamadığınız kâbuslardan biri. İlginç, çoğu zaman kâbuslarımızda bizi rahatsız eden şeylerin benzerlerini masallarda da okuyor ve yine

tarif edemediğimiz bir rahatsızlık hissediyoruz.

Küçük Rover ve yaşlı büyücünün iletişim bozukluğu, yaşlı büyücünün Rover'ı bir oyuncak köpeğe dönüştürmesiyle son buluyor. Bu etkileyici sahne gözünüzde canlanacak kadar ayrıntılı anlatılmış. Masalın içinde bir kâbus: Rover gittikçe küçülürken etrafındakiler büyüyor. Rover da havlamak istiyor ve havlayamıyor, kaçmak istiyor ve kaçamıyor. Büyücüye "Lütfen?" demediği için artık yalvaran bir oyuncak köpek oldu. Biri onu alıp oyuncakçıya götürdüğünde güneşin altında diğer oyuncaklarla birlikte vitrinde beklerken hala başına gelenlere sinirli Rover. Birinin onu satın alacağından korkuyor, belki burada satın alınmayı, yeniden birine ait olmayı, ona doğruyu ve yanlışı söyleyecek birinin olmasının istese empati yapmayı öğrenebilir, kendini yaşlı büyücünün yerine koyarak davranışlarını sorgulardı. Sonuçta empati yeteneği olmayan biri zaten insan ya da köpek değildir ancak bir insan ona nasıl davranması gerektiğini öğretebilir ve insan olmayan bir oyuncak da bunu ister ki böylece yeniden insani değeri olsun, bir ailesi olsun, güvende olsun diye.

Burada tüylerimi diken diken eden bir olay daha var: Oyuncakların, kıpırdamadan oyuncak olmayı ve daha uzun yaşamayı istemesi. Korkutucu çocuk odalarında neler yaşayacaklarını düşünemiyorlar bile, bu da ilginç. Çünkü bu, oyuncakların var olmasıyla bir çelişki içinde, oyuncakların hepsi ilgi çekicidir ve oynanmak içindir. Sonunda

biri Rover'ı satın aldığı anda, Rover derdini poşetin içindeki karideslere anlatıyor. Kendisiyle oynanmasını ve oyuncak olmayı bile istemediğinden bahsederken karidesler onu pek de dikkate almıyor. Karideslerin daha ciddi bir derdi var; kaynatılmak. Rover'ın oyuncak olmasının ve kendisiyle oynayacak olmalarının sebebi Rover'in kaba davranması ise, karideslerin de kaynatılacak olmalarının bir sebebi olmalı. Biz karideslerin kaynatılmasının sebebinin lezzetli olmaları olduğunu bilsek de bu hikâyede karideslerin kaynatılmasının sebebi Rover için empati kurmamaları olabilir. Görüyoruz ki, empati yoksunluğu bu hikâyede acımasızca cezalandırılıyor. Cezalandıranların sabır, anlayış, empati yoksunluğu da mutlaka cezalandırılıyor.

Rover'ın durumu daha sonraları ilgi çekici ve eğlenceli maceralara dönse de ahlaki yönden eksik ya da uyumsuz herkesin başına ürperticilik yönünden benzer şeyler geliyor. Rover'ın oyuncak köpeğe dönüşmesi ise, birini başka bir şeye dönüştüren cezalardan. Bir de birini başka birine dönüştüren cezalar var, başka biri olmayı eğer kendimizin daha iyi bir çeşidi olarak kabul edersek buna artık bir ceza diyemeyiz, bu şimdi bir hediye sayılır.

Ayköpeği Rover'ın Dünya'nın kenarından düştükten sonra ayköpeği olması ve denizköpeği Rover'ın bir gemi kazasından sonra denizköpeği olması Rover'ın yaşadıklarına benziyor. Her biri zorlu süreçten geçiyorlar ve başka birileri oluyorlar. Rover'ın Roverandom

olması, büyümesi ve daha akıllı bir köpek olmasıyla değiştiğini ve başka bir köpek olduğunu gösteriyor. Bence bu kimlik karmaşaları ve cezalandırmalar Roverandom'da üzerinde özenle durmamız gereken konular. Herkesin kusurları var, çoğu kişi durumunu koruma eğiliminde, değişimi isteksizce karşılıyor ve hatta çoğu zaman değişimle kaynayan suya atılmak, yüzen mayına oturmak, Dünya'nın kenarından düşmek ya da gemi kazası yaşamak gibi talihsiz olaylar ya da aksi yaşlı büyücüler gibi kontrol edilemeyen dış etkenler tarafından buluşturuluyorlar. Birileri köpeğini kaybediyor, üzülüyor. Kaybolan köpekler üzülüyor. Kaybolan köpeklerin yeni kimlikleri oluyor ve eski kimliklerini özlemiyorlar. Biz insanların değişimle bir problemi var, kabul edemediğimiz ve değiştirmek istediğimiz şeylerimiz var.

Hobbit, Yüzüklerin Efendisi ve Silmarillion; Tolkien'in ne kadar değerli bir yazar olduğunu zaten gösteriyor, Tolkien hakkındaki araştırmalar da bunu destekliyor. Roverandom ve az bilinen başka kitapları ise Tolkien'in gittikçe derinleşen ve her zaman büyülemeye devam eden biri olduğunu gösteriyor. Daha çok okumalıyız Tolkien'i ve daha çok düşünmeliyiz, düşünülenleri de değerlendirmeliyiz. Elimizdekilerin söyleyebilecekleri var, mitler ve efsanelerle kurduğu bağlantıları ve eleştirileri çok değerli. Umarım, siz de Roverandom'dan en az benim etkilendiğim kadar etkilendiğinizdir ya da etkilenirsiniz. (T)

BALROG

Balroglar, çok uzun zaman önce Melkor tarafından kandırılıp, ayatılmış olan Maia ruhlardı. Melkor'un gücüne ve haşmetine kapılıp onun emrine girmişlerdi. Bundan sonra Melkor'un amacına hizmet edecek şekillere bürünmüşlerdi. Balroglar ateş ve gölge ile sarmalanmış ve bu ikisine de hükmedebilen varlıklardır. Yanan sarı gözleri vardır. İnsan görünümü olup insandan daha uzun ve enliydiler. Vücut formları gölge ve ateşin sürekli değişimi şeklindeydi. Balrogların alevleri, tutuşturulmuş kendi Maia ruhlarından gelir. Kolları uzun ve güçlüdür. Kanatlarının varlığı şüphelidir. Silah olarak ateşten bir kırbaç kullanırlar onun dışında ek olarak değişik silahlar kullandıkları bilinir. Balrog, Sindarin dilinde bir kelimedir. Anlamı "Güçlü İblis" tir. Çoğulu Belryg'dir. Bal=güç, rog=iblis. Quenya da ise Valarauko veya Valarauco, çoğul olarak Valaraukar veya Valarauca. Sayıları kesin olarak bilinmez. Valar Utumno 'yu yıktıktan sonra onlar saklanmış ve kurtulmayı başarmışlardı.

“Ana vatanına, halkına bağlılık, ana diline sonsuz aşk.
İşte bunlar bir yazarın değişmez kıblesi.”
Ayaz Ğıylecev

SOVYETLER BİRLİĞİ DÖNEMİ TATAR EDEBİYATININ CESUR KALEMİ: AYAZ ĞİYLECEV

Tansılı ALTAY / makale

HANGİ DÖNEM HAKKINDA VE HANGİ KONUDA YAZARSA YAZSIN, ÖZGÜN BETİMLEMELERİ VE ELEŞTİREL REALİZMİYLE İNSANIN KARMAŞIK DÜNYASINI, DAVRANIŞLARINI YİRMİNCİ YÜZYILIN HÜMANİST DÜŞÜNCE ESTETİĞİ SEVİYESİNDE TAHLİL EDER.

A yaz Ğıylecev ismi ben-
de şu ifadeyi canlan-
dırıyor: Milleti için,
halkı için yanıp tutuşan cesur
bir kalem. Onun eserleri, 20-
21. asır Tatar edebiyatının ha-
zinesi olarak kabul edilir. *Öç
Arçın Cir (Bir Avuç Toprak),
Comga Kön Kiç Belän (Cuma
Günü, Akşam...), Yazgı Kär-
vannär (Bahar Kervanları), Mä-
xäbbät häm Näfrät Turında Xi-
käyät (Aşk ve Nefret Hikâyesi),
Uramnar Artında Yäşel Bolın
(Sokaklar Ardında Yeşil Çayır),
Yara (Yara) ve Yägez Ber Doga!
(Haydi Bir Dua!)* eserlerinin
her biri vatan yazgısına kayıtsız
olmayan, usta bir kalem ile ya-
zılan eserlerdir.

Tataristan'ın halk yazarı, ti-
yatrocı, eleştirmen ve fikir ada-
mı Ayaz Ğıylecev 17 Ocak
1928'de Çukmarlı Köyü'nde

(Tataristan) öğretmen bir ba-
banın çocuğu olarak dünyaya
gelir. Çocukluğu ve okul yılları
komşu Zey rayonunun (ilçesi-
nin) Yugarı Bagraj (Yukarı Bag-
raj) isimli Kireşin Tatarları'nın¹
yaşadığı köyde geçer. Buradaki
köy okulunda dokuz sene eğitim
görür. Ardından Sarman ilçe-
sinin ortaokulunda onuncu sınıfı
bitirdikten sonra (1945) bir
süre Kolhoz'da çalışır ve iki yıla
yakın Komsomol'un² Zey İlçe
Komitesi'nde bölüm şefliği ya-
par.

1945'te başlayıp eğitiminin
ilk yılında bıraktığı Kazan Dev-
let Üniversitesi Tatar Dili ve
Edebiyatı Fakültesi'ne 1948 yı-
lında tekrar girer. Burada başarılı
bir öğrenci olmasının yanı sıra
Edebiyat Kulübü'ne de gidip
gelir ve orada kendi tecrübelerini
arkadaşlarıyla paylaşır, fikir alış-

verişinde bulunur. Savaş sonrası
olan bu yıllar, totaliter Sovyet
Rejimi'nin yönetimde yeniden
baskıcı yöntemler kullandığı
dönemdir. Üniversite öğrencileri
de bu baskıdan kaçamaz:
1950'nin başında içinde Ğıy-
lecev'in de bulunduğu bir grup
Tatar öğrenci “Sovyet sistemine
karşı halkı kışkırtmak ve mil-
liyetçilik yapmak” suçundan tu-
tulanır. Aynı senenin Aralık
ayında Sovyet mahkemesinin
gizli duruşmasında³ Ayaz Ğıy-
lecev yedi yıl hapis cezasına
çarptırılır. Bununla birlikte hiz-
met kolonisine gönderilir. Yük-
sek tahsilini tamamlayıp yazar
olma hayalleri kuran yirmi iki
yaşındaki Ğıylecev, işte bu şe-
kilde Kazakistan'daki Sovyet
Kampları'nda beş yıla yakın
cefa çeker. Ancak Stalin'in ölü-
münden sonra özgürlüğüne ka-

Ayaz Gıyalev

vuşur ve Kazan Devlet Üniversitesi'nde yarım kalmış eğitime devam etmesine izin verilir. Yüksek tahsilini tamamladıktan sonra birkaç yıl (1957-1961) dergi ve gazetelerde çalışır. Ardından Moskova'da SSCB Yazarlar Birliği'nin karşısındaki iki yıllık Yüksek Edebiyat kurslarına gider. 1963 senesinden itibaren de tamamen profesyonel yazar olarak çalışır.

Ayaz Gıyalev'in eserleri çok yönlü ve zengindir. İlk nesir ve sahne eserlerinde bile kendine özgü bir yazı üslubu, sert gerçekçilik ve kullandığı deyimlerin zenginliği okuyucunun dikkatini çeker. Hangi dönem hakkında ve hangi konuda yazarsa yazsın, özgün betimlemeleri ve eleştirel realizmiyle insanın karmaşık dünyasını, davranışlarını yirminci yüzyılın hümanist düşünce estetiği seviyesinde tahlil eder. Bunları ulusal, tarihsel ve sosyal hayattaki zorlu, çelişkili sorunlar ile sıkı bağlantı içinde yansıtmayı hedefler. Gıyalev okurlar tarafından daha çok ro-

man ustası olarak tanınır: *Dür-täü (Dört Kişi)* (1961), *Öç Arçın Cir (Bir Avcu Toprak)* (1962), *Zäy Enjeläre (Zey İncileri)* (1963), *Meñ Çakrım Yul (Bin Kilometre Yol)* (1977/1978), *Ätäch Mengän Çitängä (Horoz Çıkmış Çite)* (1979/1980), *Yara (Yara)* (1984/1988), *Uramnar Artında Yäşel Bolın (Sokaklar Ardında Yeşil Çayır)* (1969), *Balta Kem Kulında? (Balta Kimin Elinde?)* (1988/1989) ve *Yägez Ber Doga! (Haydi Bir Dua!)* (1991/1993) bu türde en seçkin eserlerindendir.

Sokaklar Ardında Yeşil Çayır romanında duraklama dönemindeki matbuat dünyasını, genç gazetecilerin hayatlarını ve hizmetlerini tasvir eder, eserin merkezine şefkat, acımasızlık ve kayıtsızlık gibi dönemin doğurduğu problemleri koyar. *Balta Kimin Elinde?*'de birey ile iktidar arasındaki ilişkiler çerçevesinde namuslu bir çalışanın zorlu yaşamını psikolojik açıdan ele alır. Doksanlı yılların başında tamamladığı ve ilk defa 1993'te

Kazan Utları dergisinde yayımlanan *Haydi Bir Dua!* adlı hatıralarından esinlenip yazdığı roman, Gıyalev'in eserleri arasında iç titreten içeriği ve felsefi genellemeleri ile önemli bir yer tutar. Bu roman yazarın şahsî yaşamına, beş yıl boyunca mahkûm kalmasına adanmış. Eser, totaliter rejim dönemindeki adaletsizliklerin, yönetimdeki yordakçılık yapan kariyeristlerin; katillerin veya kanunlara uyum sağlayamadan kendilerini ömürlük zulümlere, hapishanelerde, toplama kamplarında çürümeye maruz bırakan yüzlerce insanın ibretlik yaşam öykülerinin ve tüm toplum sisteminin, Sovyetlerin kötülüklerden ibaret olan iç yüzünün altını çizer.

Yazar, konu bakımından çoğu hikâyesinde köy yaşamını ele alır. Savaş dönemi ve sonrası Tatar köyleri, sıradan, çalışkan fakat zor sınavlara tabi tutulan karakterleri betimler; ahlak ve terbiye meselelerini, aşk, aile, namus-vicdan karşısında sorumluluğu, yaşam amacını; iyi ve kötünün insan kalbinde ve gerçekte varlığını sürdüren sonsuz mücadelesini ve ibretlik yaşamları derin çatışmalı, dramatik olaylar ile birlikte sanata aktarır. Gıyalev, köy insanının maneviyatını yüceltir, hikâyelerinde Sovyetlerin duraklama döneminde yaygınlaşan egoizm, karaktersizlik, bürokratik ve ayırmazlık gibi olumsuz sıfatları alaylı bir şekilde açığa vurur.

Cuma Günü, Akşam... romanı ile 1983 yılında Tataristan Cumhuriyeti Gabdulla Tukay Devlet Ödülü'ne, 1987'de ise Rusça tercüme ile Kazan'da ya-

yımlanan *Pri Svete Zarnits* adlı kitap için Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti'nin Maksim Gorkiy Devlet Ödülü'ne layık görülür.

Ayaz Ğıyalev'in edebî mirası oldukça büyük. Kendisini drama eserleri ile de tanıtır. Onun *Şikârem Sin, Balım Sin* (*Sen Şekerimsin, Balımsın*), *Yalanayaqlı Qız* (*Çıplak Ayaklı Kız*), *Közge Açı Cillärdä* (*Sonbaharın Acı Rüzgârlarında*) ve *Kiyek Kaz Yuh* (*Vahşi Kaz Yolu*) adlı piyesleri Tataristan sahnelerinde oynanıp halkın çok sevdiği oyunlar haline gelir. 1978 senesinde Tataristan Emektar Sanat Adamı unvanını, 1985'te SSCB Emektar Sanat Adamı unvanını, 1993'te Tataristan Halk Yazarı unvanını ve 1995'te

Ayaz İshaki ödülünü alır. Ğıyalev 13 Mart 2002'de Kazan'da vefat eder ve mezarı Kazan'daki Yeni Biste Müslüman Mezarlığı'ndadır. Ülkemizde beş eseri Türkçeye çevrilip yayınlanır: *Bir Avuç Toprak* (2008), *Edip Aklı* (2009), *Gömlek* (2012), *Cuma Günü, Akşam...* (2013) ve *Yara* (2018).

Ayaz Ğıyalev'in eserlerini okurken okuyucunun gözünde savaş döneminde yetişen namuslu, mütevazı, temiz kalpli insanlar canlanır. Yazar, eserlerinde yaşamın en zorlu tarafını yansıtır, ülkedeki siyasî yanlışları korkmadan eleştirir, millî sorunları gözler önüne serer. Yazarı toplumda adaletin olmayışı, halkın mutsuz yaşamı endişelendirir. Ğıyalev en çok Tatar

milletinin geleceği için kaygılanır ve bir röportajında şöyle der: "Ben yazmasına yazdım ama bunları okuyacak bir Tatar kişisi olur mu? İşte beni kaygılandıran bu."

- ¹ Kireşin Tatarları: Hristiyan Tatarlara verilen ad.
- ² Komsomol: Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin gençlik yapılanması.
- ³ Hukuk literatüründe "gizli duruşma" diye bir terim yoktur, "kapalı duruşma" vardır. Ancak, hukukun hukuk olmadığı durumlarda 'gizli' duruşmaların yapıldığı söylenebilir.

Kaynaklar

<http://kitaphane.tatarstan.ru/tat/gilyazov.htm>
<http://matbugat.ru/enc/gyylev-ayaz-293>
<http://telemez.tatar/>
<https://nsportal.ru/ap/library/literaturnoe-tvorchestvo/2013/04/22/ayaz-gyylzev>.

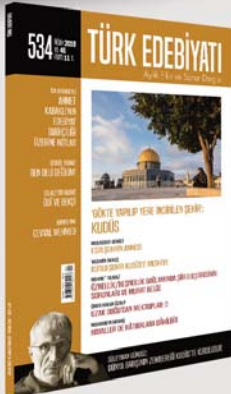

Türk Edebiyatı Vakfı'nın Kırkuncu Yıl Armağanı...

**TÜRK EDEBİYATI DERGİSİNE ABONE OLAN HERKESE,
1972'DEN 2018'E KADAR BÜTÜN SAYILARIN
YER ALDIĞI FLASH DİSK HEDİYE...**

Abonelik için; www.turkedebiyati.com.tr • 0212 526 16 15

UMUT UÇURTMALARI

Özden GÜLEN / hikâye

SONUNDA GÖZLERİNİN ÖNÜNDEKİ PERDE KALKMIŞ, AYLARCA SÜREN MÜCADELENİN ARDINDAN, TUZ BUZ OLAN FİLDİŞİ SARAYIN PARÇALARINI AVUÇ AVUÇ KÂİNATA SAVURMUŞTU.

Kapkaranlık, boğucu, uzun gece bir türlü sabah olmak bilmiyordu. Dört metrekarelik yatağın sağ tarafında, kıyıcığa, tespihböceği gibi kıvrılmıştı. Dünyada iki karışlık yer bile kaplamasın, iyice küçülsün, küçülsün, toz oluversin daha iyiydi... Vücudunun tamamı sancılar içinde kıvranıyordu. Yataktan yavaşça kayarak indi, komodinle dolabın arasına oturdu. Sırtını duvara yaslayıp bacaklarını karnına çekerek, başını dizlerine dayadı. Kulakları uğulduyor, ağırlaşmış başı, ense kökünden yayılan ağrıyla uyuşuyordu. Derin derin nefes almaya çalıştı, nafile. Hızla kalkıp koridorda aşağı yukarı birkaç tur attı, olmadı. Basınçla akan kanı damarlarını patlatıp fışkıracak sandı. Değil yatağa, odaya, eve sığamıyordu. Alela-

cele üzerine bir şeyler giydi. Önünden geçerken çocukların odasına baktı, derin uykudaydılar. Sessizce sokak kapısını çekip çıktı.

Arabanın şoför koltuğuna oturup sertçe kontağı çevirdi. Ara sokaklardan geçerek en kestirmeden otobana ulaştığında, saat sabahın beşini gösteriyordu. Çocukların sevdikleri gürültülü müzik, flaş bellekten dalga dalga yayılıp etrafı sardı. Sesi yükseltmek için parmağını düğmeye bastı, bastı. Ayağı gaz pedalında, hızı gittikçe artıyordu. Düşünceleri çılgın tempoda birbirini kovalıyor, araç hızlandıkça gözlerinin önünde akıp giden film şeridinde hayatının ikinci yarısını seyrediyordu. On sekiz yıl birkaç dakikada tekrar yaşanabilir miydi? Yaşanıyordu işte!

Son üç ay ise üç yüz yıl gibiydi. Sonunda gözlerinin önündeki perde kalkmış, aylarca süren mücadelenin ardından, tuz buz olan fildişi sarayın parçalarını avuç avuç kâinata savurmuştu. Oysa on hafta önce, o ünlü terapistin kapısını çaldığında sorunların çözülüp gideceğine nasıl da inanmak istemişti. Siyah saçları ensesinde toplanmış, ellili yaşlarda, maviler içindeki iri yarı kadın, birkaç adımda yanına gelip ellerini tutmuş; gözlerindeki samimiyet, yitip giden umutlarını yeniden yeşertmişti. Gözyaşları, odaya adım attığı anda boşalıvermiş, gösterilen koltuğa yığılırcasına oturmuştu. Terapistin kucağına verdiği kutu mendillerden tek tek çekerek dökülen yaşlarını kurulama çabası boşunaydı. Uzunca bir süre hıçkırıkların

dinmesini bekleyen terapist; çökmüş omuzlarını, mendil kutusunu tutarken titreyen ellerini, mum benzini uzun uzun inceleme fırsatı bulmuştu. Sonra da, üç gündür kırpmadığı gözlerinin altı halka halka morarmış, birkaç yudum süt dışında bir şey girmeyen midesinin ağrısından kıvranan kadını dik-katle dinlemişti.

Bir saatten fazla süren görüşmede, evliliğini, çocuklarını, kocasını nasıl sevdiğini anlatmış, eşinin neden boşanmak istediğini anlayamadığını söylemişti. Yapılan testler kaygı durumunu ortaya koyuyordu ancak salim akılla problemleri çözebileceğinden öyle emindi ki, sakinleştirici almayı reddetmişti. Sorunları tespit ve çözümlemek için neler yapacağını, kocasını terapiye getirmesi gerektiğini uzun uzun konuşmuşlardı.

Düşüncelerle boğuşurken, gaz pedalındaki ayağı kontrol-den çıkmış, araç iyice hızlanmıştı. İki yanda akıp giden ağaçları, tepeleri görmedi. Zihninde canlanan fotoğraf çok daha netti. Saatler evvel, gece yarısını az geçse, sabit belleğini düzenlemeye çalıştığı bilgisayarın çöp kutusunda bulduğu o görüntüde, kocasının gülen gözleri kimin gözleriyle buluşuyordu öyle? İnanamamış, silinmeye çalışılmış dosyadaki onlarca görüntünün arasında kaybolup gitmişti. Kocasıyla on yıllık arkadaşının mutluluk fotoğrafları zihnine çakılıp kalmış, bütün soru cümleleri ve muhtemel yanıtları anlamını yitirmişti.

Dürüstlük, hayat arkadaşlığı, vefa, güven kelimeleri dağarcı-

ğından silinip gittiler. Peki, yok hükmündeki onca çaba, inanç, umut? Ses tellerini parçalayan bir çığlık attı. Araç hız, müzik ses duvarını aşmak üzereydi. Camlar zangırdıyordu. Çığlığını kendisi dahi duymadı. Bir daha, bir daha bağırdı. Kadranda 180'i gördü. Yirmi yıldır bir kez hız limitini aşmamış, tek ceza puanı almamıştı. Kurallara uyulur, hep doğru ve dürüst yaşanırdı. Gaz pedalına köküne kadar bastı. Altında zangırdayan aracın bir anda en ufak parçalarına kadar dağılacığını, elinde direksiyonla ortada kalakalacağını hissediyor, buğulu ifadesiz gözleri boşluğa dikilmiş uçuyordu adeta.

Birden müzik kesildi. O da ne? Kulaklarında çınlayan esma zikri de nereden çıkmıştı? Çocukların sevdikleri müzikleri kopyalarken flaş bellektekileri silmemişti demek. Ayetler sağanak sağanak yağmaya başladı; "fe inne meal usri yusra." Rabbinin vaadi tüy hafifliğinde yüreğine kondu. Hız 200'ü çoktan geçmişti. Yavaşça gaz pedalından ayağını çekti. Kilometreler sonra durabildiği emniyet şeridinde, başını direksiyona dayayıp bir süre soluklandı.

Dalgın gözlerle etrafa bakındığında nerede olduğunu çıkaramadı. Uzaklarda bir çizgi hâlinde denizi fark etti. Aracı güçlükle kıyıya yanaştırdı. Sabah serinliğinde içi titriyordu. Arka koltukta yayılı kilimi omuzlarına aldı. Kıyıdaki kayalıklara tırmanarak en tepeye yerleşti. Günün ilk ışıkları bir ananın şefkatli kolları gibi yeryüzünü sarıp sarmalamaya başlamıştı. Siyah-tan griye, sonra da buz mavisine

boyanan renklere hayran; deniz, yer ve gökle hemhal olmuş, güneşin boy göstermesini bekliyordu. Yüreğinin çığlığı martılarınkine karıştı. Turuncunun bütün tonları ufuktan yol yol süzülürken, buz mavisini ısınmaya, gök ve yer tutuşup yanmaya başladı. Güneş bir adam boyu yükselene kadar kilime sarınmış, öylece oturdu. Kayaları yalayan dalgalarla halleşti. Bir ara ayak-kabıllarını çıkardı, sahil boyunca suyun içinde yürürken taşların arasından midye kabukları topladı. Avucundaki kabuklarda Exupery'nin Küçük Prens'i konuşuyordu; "Bırakılmış eski bir deniz kabuğu gibi olacak kalıbım. Eski deniz kabuklarına acınmaz ki!" Acınmazdı elbet, ama zamanı geldiğinde. Zamanı ise Rabbi bilirdi. En gösterişlilerinden üç kabuğu ayırarak özenle cebine yerleştirdi; diğerlerini olanca gücüyle denize fırlattı.

Dönüş yolunda, küçük bir kasaba fırınının önünde durup çocukların en sevdiği kaşarlı poğaçadan ve mis kokulu tereyağlı açmadan aldı. Kocaman bir tahinli çöreği de unutmadı. Saat dokuz gibi eve vardığında anahtarı usulca kilitte döndürdü. Yokluğunu fark eden olmamıştı. Çocuklar, yanakları pembeleşmiş, derin uykudaydılar. Mutfağa geçerek, dolaptan çıkardığı bembeyaz, kenarlarında mor menekşeler işli masa örtüsünü özenle yaydı. Beyaz porselen kahvaltı tabaklarını pembe peçeteler ve çocukların en sevdiği rengârenk saplı çatal bıçaklarla takımladı. Peynirleri ahşap tepsiye dilimleyerek üzerlerine çörekotu serpiştirip, aralarına taze →

HİEREPOLİS'E GİTMEK

Merve KÖKEN / gezi

BU SANAT BEŞİĞİ MEKÂN HANGİ OYUNLARA SAHNE OLDU KİM BİLİR? BELKİ DE HİERAPOLİS HALKI BURADA SOPHOKLES'İN BİR TRAJEDİSİ İLE DEHŞETE DÜŞÜP ARİSTOPHANES'İN KOMEDİSİYLE KAHKAHALARA BOĞULUYORDU.

Gittiğiniz yerlerde kendinizden önce buralara ayak basmış, buralarda sizden evvel yaşamış insanları hiç düşünür müsünüz? Medeniyet tarihi kurulduğundan beri dünyada sizden evvel varlığını sürdürüp dünyadan göçenler aklınıza hiç gelir mi? Peki ya onların bıraktıkları izler... Hiç dikkatinizi çeker mi? Ben gezi güzergâhlarımı hep bu ölçüte dayandırarak yaparım. Gideceğim yer bana bir şey katmazsa çok yarım hisseder, ve vaktimi boşa harcamış olmanın huzursuzluğunu duyarım içimde.

Geçmişe duyduğum merak ile yazın sımsıcak günlerinde içime bir istek düştü: Pamukkale'deki

antik havuza girecek Kleopatra'nın güzellik sırrına erecektim. Aynı zamanda bir arkadaş ziyaretiyle de ruhum iki katı tatmin olacaktı.

Uçakla yaptığım kısacık bir yolculuk sonrası Çardak Havaalanı'nda buldum kendimi. Şehir merkezi ile havaalanı arasındaki mesafede bindiğim araçta çalınan Ege türküleri bana nerede olduğumu bir kez daha hatırlattı. Teke Yöresi'nin kıvrak havaları eşliğinde Denizli'nin kalbine ulaştım. Arkadaşım yine her zamanki gibi büyük misafirperverliği ile beni karşıladı ve memnuniyetim için elinden geleni yaptı. İlk gün dilimizde Zafer gazozlarının tadıyla Çınar mevkiini, Bayramyeri'ni

ceviz içi ve minik domatesleri yerleştirdi. Salamura yaptığı zeytinleri bir tasa doldurarak üzerine sızma zeytinyağı gezdirirken bir tutam dağ kekiği ilave edip harmanlamayı ihmal etmedi. Sevgisini katarak yaptığı reçellerden üçünü seçti. Çilek,

ayva ve gül... İncecik porselen-den, kenarları dilimli kâselere doldurup masanın ortasına dizdi. Sıra çocukların tabaklarına gelmişti. Haşladığı yumurtaları dikkatle dilimlere ayırıp, minik geometrik şekillere kestiği salatalık ve peynir parçalarını da

ilave ederek, kahvaltı tabaklarında kız ve oğlan çocukları şekillendirdi. Ellerine maydanoz dallarından uçurtmalar verdi. Derin bir kâsede kırdığı yumurtaya süt, un, vanilya ve kabbartma tozu ekleyerek çırpı. Kızgın tavada dördüncü akıt-

gezdik. Düzenli bir şehir olan Denizli'nin horozuyla meşhur olduğunu sık sık hatırlatan heykeller gülümsememizi sağladı. Şehrin içinde yaptığımız turda kendimizi pek yormadan bütün enerjimizi ertesi güne sakladık çünkü Pamukkale'ye gidecek, Hierapolis'i keşfedecektik.

Ertesi sabah erkenden uyanıp otobüsümüze bindik. Hemen hemen kırk dakika süren yolculukta camdan izlediğimiz nar ağaçları eşlik etti bize. Pamukkale'ye ulaştığımızda ilk olarak bir afalladığımı söyleyebilirim. Doğanın mucizesi olan bu beyaz masal diyarı beni çok şaşırttı. Zaten kar yağarken ister istemez mutlu hissedirim kendimi. Aynı mutluluğu burada da yaşadığımı söyleyebilirim. Demek ki bilinçaltımda beyaz ve temizlikle özdeşim kurduğum bir dünya var. Pamukkale de bu özdeşimle alıp götürdü beni. Kavurucu sıcak karşısındaki çaresizliğimiz bile tabiatın insanlığa sunmuş olduğu bulut rengi armağan karşısında büyülenmeme engel olmuyordu. Mutluluğum bununla sınırlı değildi elbette. Hierapolis'in dokusu çağlar öncesinden gelip beni içine çekmişti. Önce arkeoloji müzesinde tanrıların, tanrıçaların gizemli dünyasına göz attık. Sonrasında ise Hierapolis Antik Tiyatrosu'nun güzelliğine şahit oldum. Her zaman yaptığım gibi zihnimde o çağa, o günlere bir anlığına gittim geldim. Bu sanat beşiği mekân hangi oyunlara sahne oldu kim bilir? Belki de Hierapolis halkı burada Sophokles'in bir trajedisi ile dehşete düşüp Aristophanes'in bir komedisiyle kahkahalara boğuluyordu. Ben de geçmişin gölgesinde bir anlığına kendimi yirmi birinci yüzyılın kaosundan uzaklarda bir tiyatro seyircisi olarak farz edip mutluluğumu katladım. Burada, bu tarihi mekânda olmak benim için eşsiz bir deneyimdi. Hierapolis'i daha da etkili hissetmek için uzun süredir merak

ettiğim antik havuza kavuşmaya hazırdım. Ancak antik havuzun olduğu alana geldiğimde bu hevesi gerçekleştirmeyi düşünen benim gibi çok kişinin olduğunu anladım. Talep çok olunca arz da kendini o şekilde belirlemiş ve antik havuza girişin ücreti ise katlanmıştı. Ne olursa olsun Kleopatra'nın bile namını duyup geldiği bu termal alanda yüzmeliydim ve yüzdüm de. Ancak kalabalığın, curcunanın ve turistlerin yoğunlukta olduğu bir tecrübeydi benim için. Belki fazla kişi tarafından aynı alanı paylaşsam çok daha farklı hissedebilirdim ancak büyük hayallerle geldiğim bu alanda tatmin olduğumu söyleyemem mümkün değil. Ancak benim gibi böyle durumlara önem veren her insana ne olursa olsun bu deneyimi yaşaması gerektiğini söyleyebilirim. Çünkü coğrafyasında neredeyse iki bin yıllık bir hamama, bir şifa merkezine sahip bir millet olarak bunların asıl kıymetini bizlerin bilmesi gerektiğini düşünüyorum. O alan salt kâr sağlamayı düşünen işletmecilerden alınıp iyi bir restorasyondan geçtiğinde iyi bir tanıtımın sağlayacağı tatmin maddi hiçbir şeyle ölçülemez. Ülkemiz bir cennet ve biz bu harikalıkları hak etmek için daha çok çalışmalıyız.

Pamukkale'ye veda ederken gün boyu farkında olmadığım bir şey kendini yavaştan hissettiriyordu. Travertenlerin beyazlığından yansıyan güneş ışınları tarafından kuşatılmış ve ciddi şekilde yanmıştım. Bu yanıklar sızlasa da canımı yaksa da güzel deneyimlerle Denizli'den ayrılıyordum. Bindığım otobüste çalan yine bir Teke yöresi ezgisiyle Denizli'ye veda ediyordum: Gaydırıgubbak Cemilem nasıl nasıl edelim de biz bu işe?

mayı çeviriyordu ki, kokuyu takip eden üç çocuk mutfak kapısında belirdiler. Hayretle, gözlerini ovuşturarak kahvaltı sofrasına bakan ikizler çığlığı bastı: "Yaşasın, en güzel kahvaltı!" Büyüğü neşeyle, "Neyi kutluyoruz anne?" diye soruyordu.

Cevabı beklemeden sıkıca sarıldılar. Bağına bastığı çocuklarını uzun uzun koklayıp, öperken; "Hayatı" dedi. "Hayat, her gün uyandığımızda, Allah tarafından yine yeniden bize armağan edilir. İşte, bugün yeni hayatımızı kutluyoruz".

Fokurdayan çaydanlıktan yayılan karanfil kokusu nasıl da ferahlatıcıydı. İncecik cam bardakları doldururken, ufaklıklar neşe içinde sandalyelerine yerleşmiş, hayranlıkla tabaklarında umut uçurtması uçuran çocukları seyreliyorlardı.

